

röda rummet.

Politikens liv efter döden

Storbritannien > Klass > Nyliberalismen > Klimatet > Trump > Latinamerika

Politikens liv efter döden

#173- #174

Kära läsare

Göran Therborn har återigen blivit synlig i svensk politisk debatt efter en lång utlandsvistelse. I höstas presenterades den uppdaterade **klassanalys över Sverige** som Therborn och den fackliga tankesmedjan Katalys står i färd att genomföra. I en kortare intervju svarar han på frågor om denna.

Therborn har även skrivit en bok som handlar om uttrycket "postmarxism". I artikeln *Anti-Standing – om postmarxism, prekariatsbegreppet och klass* använder Johan Alfonsson denna analys i en kritik av den brittiska sociologen Guy Standing och hans begrepp **prekariatet**.

Klimatskuld, ekologisk skuld och ekologiskt ojämnt utbyte, det är begrepp som **Rickard Warlenius** laborerar med i sin **doktorsavhandling**. Sebastian Svenberg har läst den.

I det offentliga samtalet brukar ofta **nyliberalismen** förenklat framställas som en ideologi vars främsta postulat är en minimal stat och marknadens osynliga hand. Men vad är egentligen begreppets kärna och vad har det för historiska rötter? I artikeln *Om nyliberalismens liv efter döden* dissekerar Carl Wilén ideologin och dess ursprung.

En utgångspunkt för Wiléns artikels är den allt stridare ström av analyser som

i samband med finanskrisen 2007 och nu senast efter **BREXIT** och valet av **Donald Trump** har hävdats att nyliberalismen är död. Till att börja med beror detta på vad som menas med själva begreppet. Men hur ser det ut när frågan ställs i förhållande till olika politiska och nationella sammanhang? I fyra artiklar behandlas denna fråga från olika vinklar.

I Mattias Börjessons artikel *Nyliberal utbildningspolitik i Trumps Amerika* handlar det om den amerikanska skolans omvandling i nyliberal riktning. Istället för att följa med den mediala blicken som inte har sett mycket annat än skandaler och oberäknelig utrikespolitik under Trumps första månader vid makten ställs ett av de centrala inrikespolitiska sakområdena i centrum.

Det har varit ett år av politiska överraskningar i Storbritannien som inleddes när britterna förra midsommarn röstade ja till ett EU-utträde. Knappt ett år senare visar det sensationella valresultatet för **Jeremy Corbyn** att det blåser nya politiska vindar. I artikeln *Storbritanniens historiska år* beskriver Åsa Hjalmers och Patrik Vulkan vad som ligger bakom både Brexit och denna radikalismens renässans.

Vem är då Jeremy Corbyn, och vilket förhållande har han till sitt parti Labour? I artikeln *Jeremy Corbyn – mer än en dags-*

lända försöker Evelina Johansson – utifrån en bok av **Richard Seymour** – att ge en tydligare bild av Labour, dess nuvarande ledare och vänsterns möjligheter efter mer än 40 år av nyliberal politik.

Illmar Reepalus utredning om vinster i välfärden blev för alla vinstförbudsförespråkare en bitter besvikelse, en besvikelse som föranledde Maria Sundvall att nedteckna kortessän *Anteckningar från en torr och kall vår* där hon finner resällskap i vårt nyliberala landskap med 1600-talsskalden Wivallius.

I snart 200 år har USA uppfattat Latinamerika som sin specifika intressesfär. Men vad har hänt efter att vänsterkrafter i början av 2000-talet flyttade fram sina positioner och efter det att även andra imperialistiska intressen uppvisar expansiva tendenser i regionen? I artikeln *Vilken väg för USA:s bakgårdspolitik?* ger sig Rolf Bergkvist i kast med att bena upp situationen.

Att Venezuela befinner sig i en djup kris är uppenbart. Men varför är visionen om en socialism för det 21:a århundradet på väg att sluta i moll? I sin artikel *Ofullbordat försök* formulerar Daniel Finn sentensen att **"den bolivarianska revolutionen gick för långt för kapitalismen men inte tillräckligt långt för socialismen"**.

>3

Storbritanniens historiska år

>6

Jeremy Corbyn

>7

Varthän klassamhället?

>8

Anti-Standing

>10

Sent på jorden

>12

Om nyliberalismens liv efter döden

>18

Hjälp molnen högre uppstiga...

>21

Nyliberal utbildningspolitik i Trumps Amerika

>22

Vilken väg för USA:s "bakgårdspolitik"?

>25

Ofullbordat försök

röda rummet.

Röda Rummet är Socialistiska Partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 *fjärde internationalen*).

Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 64-65 sedan starten 1997 (nummer 173-174 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

Redaktionen: Peter Jervelycke Belfrage, Åsa Hjalmers, Martin Kehlmeier, Patrik Vulkan, Carl Wilén, Daniel Brandell, Martin Fahlgren, Johannes Jensen, Anders Karlsson, Johanna Lagerberg, och Ingemar Sandström.

Ansvarig utgivare: Anders Karlsson

Grafisk form: Ulf Östman

Omslagsbild: Väggmålning av artisten *Bambi*. "Lie Lie Land" avbildande Theresa May och Donald Trump.

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg

E-post: rodarummet@hotmail.com

Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer

Plusgiro: röda rummet 13 04 07-0

Hemsida: www.rodarummet.org

Tryck: V-Tab, 2017

Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.

(www.tidskriftsverkstaden.se)

ISSN: 1403-3844

Storbritanniens historiska år

Klassfrågornas återkomst i politiken ansågs av det "politiska kommentariatet" som en omöjlighet. Därför inväntades Corbyns avgång efter vad som skulle bli ett katastrofval för Labour. Men det omöjliga blev plötsligt möjligt. Den konservativa premiärministern Theresa May förlorade sin majoritet och kommer sannolikt inte sitta kvar vid makten när sommaren är slut. Corbyns framgång är dock i grund och botten ett resultat av arbetarklassens politiska uppvaknande efter 40 år av nyliberalism.

”Historien rör sig ofta i språng och i sicksack”, menade marxisten Friedrich Engels. Sedan Theresa May i april, mindre än ett år efter Brexitomröstningen, utlyste val har det skett en dramatisk politisk utveckling i Storbritannien. Det som skulle bli högerens triumftåg inför Brexit-förhandlingarna förvandlades istället till ett fantastiskt val för Labour lett

ARTIKELFÖRFATTARE

Åsa Hjalmer & Patrik Vulkan

Åsa Hjalmer är gymnasielärare med mångårig erfarenhet som politisk aktivist i England. Patrik Vulkan är lektor i sociologi med inriktning mot arbetsmarknad och välfärdsstat

av vänsterns Jeremy Corbyn. För de som varit aktiva på vänsterkanten och haft fingret på arbetarklassens puls, var ett politiskt skifte synbart, även om få trodde att valresultatet skulle bli fullt så framgångsrikt.

Ett genomgående tema för detta år har varit att den konservativa eliten gravt missbedömt det politiska läget när de försökt använda sig av val för att hantera problem inom sitt eget parti. Brexitomröstningen var ett uttryck för en gammal maktkamp inom Torypartiet mellan två olika falanger. Förutom frågan om EU-medlemskap är de politiska skillnaderna dem emellan relativt små. David Cameron, den dåvarande premiärministern som även var för Remain, utgick från att hans sida enkelt skulle vinna omröstningen och därmed stärka sin egen position i partiet. Så blev det inte.

Många av de som röstade för Brexit gjorde det som en protest mot den rådande politiska ordningen. Resultatet blev därmed en katastrofal chock för det politiska etablissemanget, då få hade trott att Brexit var en möjlighet. Cameron fick avgå och ersattes av Theresa May. Torypartiet hade dock även efter Brexit egen majoritet i parlamentet, och ett enormt övertag gentemot Labour. Det som delade de konservativa var frågan om vilken sorts Brexit-strategi som skulle gälla i förhandlingarna. May valde då att utlysa nyval för att stärka sin position inom partiet och få igenom en "hard Brexit" där Storbritannien exempelvis helt lämnar EUs gemensamma marknad och inför en strikt gränskontroll, samtidigt som hon hoppades på att bli den som skulle krossa Labour. Hon ansåg att Corbyn skulle bli en enkel motståndare då högerfalangen i Labour konstant motar-

betade honom, och den etablerade politiska visdomen var att vänstern inte skulle kunna vinna stora väljargrupper. Valutgången blev dock en helt annan. Även om Labour inte blev största parti så var det den största ökningen under ett val som partiet upplevt sedan 1945 och Torypartiet förlorade sin majoritet i parlamentet.

Men den politiska krisen för högeren, både för det konservativa partiet och högerfalangen i Labour, har växt fram under flera år i samband med den ekonomiska nedgången 2008. Den ledde till konstanta nedskärningar, frysta löner och en pågående privatisering av sjukvården. Den största välgörenhetsorganisationen som delar ut matpaketet (Trussell trust Food Bank) i England hade år 2004 två filialer, idag har de över 400. Det ger en indikation på samhällsutvecklingen, de snabbt ökade

klassklyftorna och en nivå av fattigdom som inte setts på länge i västvärlden. Ett av Theresa Mays kritiserade tv-framträdanden i valkampanjen var då hon på en fråga om varför så många sjuksköterskestudenter är beroende av matpaket endast svarade upprepade gånger att "komplexa orsaker" ligger bakom.

Det har självklart funnits motstånd. Underläkare befann sig i en intensiv konflikt hela förra året med sjukvårdsministern, och lärare och tjänstemän fyllde gatorna under en massiv endagsstrejk 2011. Det har också funnits ett omfattande antirasistiskt arbete när det gäller EU-migranternas arbetsvillkor, och för ett humant flyktingmottagande. Corbyn besökte själv flyktingar i lägret i Calais och krävde att de skulle släppas in i Storbritannien.

Klassfrågornas återkomst

Under valkampanjens gång, och framför allt efter det att Labour lanserade sitt valmanifest blev det förändrade opinionsläget allt tydligare. För många som inte röstat alls tidigare eller känt sig pressade att rösta på det minst dåliga men utan någon större entusiasm, fanns det nu något värt att slåss för. De unga mobiliserades genom Momentum, Corbyns gräsrotsrörelse inom Labour, att gå ut och knacka dörr och vinna väljare till sin politik. Manifestet ville stoppa nedskärningar och privatiseringar, liksom återförstatliga järnvägen, återinföra gratis universitetsutbildning, höja minimilönen samt beskatta de rika samtidigt som det förrespråkade en Brexit som satte jobben först. Corbyn själv har sagt att han insåg hur något hade förändrats när han hörde publiken skandera "Corbyn" när han inbjöds tala på en musikfestival på en enorm arena i Merseyside.

Att manifestet fick stort stöd visade sig tydligt. När valet utannonserades i april hade Labour runt 20 procent stöd i opinionsundersökningarna, men fick 40 % i valet den 9:e juni. Tory hade runt 45 % vid valkampanjens början men fick i slutändan 42,4. Högern vann dock en del röster på grund av att UKIP kollapsade (partiet gick från 8 % i april till 1,8 i valet). Alla partier utom Tory och Labour backade jämfört med förra valet och Labour gick framåt 9,5 % jämfört med valresultatet 2015. UKIP, som fick 12,6 i förra valet, fick se majoriteten av sina röster försvinna till de konservativa, men runt en femtedel gick till Labour. Helt centralt för Labours framgång var att valet engagerade rekordmånga med det högsta valdeltagandet på 25 år (strax under 70 %), och Labour var i majoritet bland alla åldersgrupper under 50 år.

Vilka frågor prioriterade väljarna? I väljarundersökningen, publicerad strax efter valet, var Brexit, NHS (sjukvården) och ekonomin de högst rankade frågorna. Men det fanns också skillnader beroende på vilket parti de tillfrågade tänkte rösta på. För de konservativa och liberala väljarna var Brexit den viktigaste frågan men för Labour var NHS och nedskärningar högst på listan. För Labour-väljare fanns invandring inte med bland de fem högst rankade frågorna. Det är också talande att det endast bland de konservativa

och att partier måste ligga i mitten för att vinna val. Det är också för få journalister idag som gör ett gediget undersökande hantverk, och alltför många prioriterar istället att läsa opinionsundersökningar, pressmeddelanden och lyssna på utvalda fokusgrupper. Allt detta bidrog till att få kunde se, eller tro på, en framgång för Corbyn.

Svag konservativ regering

Den rådande situationen för Torypartiet är fortsatt mycket instabil, ironiskt nog med tanke på att Mays valkampanj

parti. Om de lyckas skapa en koalition som håller ens över sommaren anses av många analytiker som osäkert, i synnerhet om Corbyn och Labourpartiet lyckas hålla kvar det politiska samtalet vid frågor om ojämlikhet och välfärd.

Corbyns valkampanj medförde att den politiska diskussionen breddats, och att politiska frågor diskuteras ur nya perspektiv. När terrorattacken i Manchester skedde befarade många att det skulle medföra en högervändning av hela valkampanjen och att Theresa May skulle kunna vinna röster på att propagera för hårdare tag, övervakning och repression. Istället kom den efterföljande diskussionen, tack vare Corbyn, att handla om att kriget mot terrorismen måste omprövas samt att de stora nedskärningar som gjorts inom offentlig sektor även drabbat polisen. Efter den katastrofala branden i Grenfell har en stor debatt växt fram som både kritiserar de nedskärningar av Londons brandkår som gjordes under den konservativa borgmästaren Boris Johnson, och de drastiska försämringar i bostadsstandard som drabbat arbetarklassområden. Grenfellkatastrofen kan bli droppen som får bägaren att rinna över, med ett långt politiskt och rättsligt efterspel. Corbyn har utmärkt sig i kampanjen då han talar om arbetarklassen med respekt och värme, och med en förståelse för hur svårt det har blivit för många att få ekonomin att gå ihop. Arbetarklassen omskrivs inte till bidragsberoende personer i utanförskap, utan som människor utnyttjade av ett grymt och orättvist system. Istället för att var och en ska vara sin egen olyckas smed fokuseras debatten på strukturella problem.

Nyliberalismens kris

Både Brexit och det allmänna valet måste förstås mot bakgrund av den större politiska utveckling som skett globalt och i Storbritannien. Med Thatchers tillträde 1979 och Reagan 1981 har nyliberalismen varit den dominerande politiska ideologin under närmare 40 år, med privatisering och avreglering som ledord. Denna utveckling har varit särskilt stark i Storbritannien. Kulmen var finanskrisen 2008 då massiva summor av offentliga medel användes för att rädda banker som byggt upp en spekulationsekonomi. Nyliberalismen borde rimligtvis vara helt diskrediterat som politiskt system, men ett decennium senare är det i princip samma politik som råder, till stor del för att inget tydligt vänsteralternativ fått ett genomslag förrän nu.

Snarare har missnöjet kanaliserats högerut, och i Brexitomröstningen använde högern migranter och flyktingar som slagträ i debatten, något

väljarna fanns en större andel som tror att deras barn i framtiden kommer få det bättre än vad de själva haft det, än som inte gör det. Övriga väljare ser en dystrare framtid för sina barn. Valet handlade alltså om klassfrågor och därmed blev höger-vänsterskalan återigen tydlig i politiken. En slutsats torde vara att en alternativ framtidsvision bör ses som en nyckelfråga för arbetarrörelsen.

Det var också ett val där media missade de politiska förändringar som var på väg. Stora delar av brittisk media har de senaste två åren spenderat en ansevärd mängd utrymme åt att attackera Corbyn och åt att stödja Labours interna kuppakare. Sannolikt har dessa journalister också köpt högerns tal om att det inte finns politiska alternativ,

i stort bestod av att upprepa mantrat att hennes ledarskap var "starkt och stabilt". I ett försök att skapa en parlamentarisk majoritet har May nu inlett förhandlingar om en koalition mellan Tories och Democratic Unionist Party (DUP), det unionistiska och nationalkonservativa partiet i Nordirland. DUP är både emot abort och homosexuellas rätt att få gifta sig. Partiet är också en part i konflikten på Nordirland och har varit med om att bilda paramilitära grupper som legat bakom hundratals mord i Nordirland. Att vända sig till dessa har kritiserats av många, även inom Tory, som en desperat politisk handling. Det är oklart hur den konservativa regeringen ska lyckas bemöta de frågor som kom upp under valkampanjen med ett så pass reaktionärt stöd-

”

Arbetarklassen omskrivs inte till bidragsberoende personer i utanförskap, utan som människor utnyttjade av ett grymt och orättvist system. Istället för att var och en ska vara sin egen olyckas smed fokuseras debatten på strukturella problem.

som var extra framträdande i Leave-kampanjen. Samtidigt har rasistisk politik länge förts fram och legitimerats av den brittiska regeringen, och är inte något unikt som sprungit upp i protest mot EU. Bland de mest flagranta exemplen finns den kampanj som Theresa May genomförde 2013, då som inrikesminister, när hon lät lastbilar köra genom London med budskapet "Go Home or Face Arrest" för att avskräcka migranter från att fortsätta vistas illegalt i Storbritannien.

En viktig förklaring till varför inget vänsteralternativ fångat upp missnöjet går att finna i den utveckling som socialdemokratin genomgått under samma period. Påverkade av den nyliberala utvecklingen kom nästan samtliga socialdemokratiska partier att röra sig mot mitten under 90- och 00-talet med politiska förslag om bland annat mer marknadsanpassning. Detta fick sitt tydligaste uttryck i den så kallade tredje vägens politik där Tony Blair och New Labour var vägledande i att socialdemokratin allt mer kom att se medelklassen som sin viktigaste väljarbas och omformade sin politik till att gynna denna grupp.

Det skedde en omfattande politisk koncentration runt den politiska mitten och medelklassens intressen, med följden att de politiska alternativen liknade varandra mer och mer. När den tidigare så inflytelserika socialdemokratin allt mer började överge arbetarklassen som politisk bas kom även de politiska skiljelinjerna att allt mindre präglas av en höger-vänsterdimension. Trots den förtroendeförlust som finanskrisen och dess följder innebar för nyliberalismen har socialdemokratin fått minskat inflytande, just för att de också varit formade av en nyliberal politik som de inte kunnat eller velat skilja sig från.

Även Brexit ska till stor del förstås som en önskan om ett alternativ till den rådande politiska ordningen. Det var dock ett val där de mest inflytelserika delarna av både Tories och Labour förordade Remain, men där oerhört många av de som förlorat på den nyliberala politiken, de som kan kallas för globaliseringens förlorare, valde att rösta för att lämna EU. Det förklarar också det stora stöd som UKIP fick under denna period. Med Corbyn kom dock Labour att erbjuda ett tydligt vänsteralternativ till Tories högerpolitik och det är talande att UKIP så gott som upplöstes när skillnaden mellan de två stora partierna ökat.

Vänsterns möjlighet

Utvecklingen i Storbritannien borde vara en oerhörd inspiration för andra socialdemokratiska partier om att en annan politik inte bara är möjlig, utan även framgångsrik. I ett svenskt sammanhang visar det att om vänstern och arbetarrörelsen skulle artikulera och verkligen kämpa underifrån för ett politiskt skifte, kommer SD undermineras och politiken skifta fokus från invandring till klassfrågor.

Men den svenska socialdemokratin har mött Corbyns valframgångar med en besvärande tystnad. Kontrasten mellan de svenska socialdemokraternas favoritparoll "Alla ska med" (nu även med tillägget "men ingen ska åka snål-skjuts") och brittiska Labours valslogan under Corbyn "For the many not the few" kunde inte vara större. Den senare knyter även an till Occupy-rörelsens slagord "we are the 99%", och en stor andel av Corbyns anhängare kommer ur samma mylla som Occupy-rörelsen. Konflikt och klassperspektivet har återigen tagit plats i den politiska debatten. Valresultatet är den definitiva dödsstöten för Tony Blairs

inflytande i Labourpartiet och "tredje vägens" politik. Högerfalangen med "Blairites" finns visserligen kvar i Labour och kommer säkert försöka motverka den pågående utvecklingen, men har blivit allt mer marginaliserade.

I nuläget är det en fråga om när, och inte om, det blir en Corbynledd regering. Då blir läget återigen ett annat. Den brittiska ekonomin har inte återhämtat sig från krisen 2008 och Brexitförhandlingarna kommer bli tuffa. Den radikala vänstern kommer behöva utmana den reformistiska impulsen som fokuserar på nationellt intresse och ekonomi som i förlängningen innebär en prioritering av den brittiska kapitalist-klassens intressen. Ett annat viktigt krav kommer vara att försvaret av EU-migranterns rätt att stanna i Storbritannien. EU måste bli synligt som den kapitalistiska och odemokratiska institution den är, med stängda gränser och skenande ojämlikhet.

Den utomparlamentariska vänstern behöver arbeta för att fortsätta mobiliseringen på gatorna, att inte låta politiken stanna i slutna rum och parlamentariska ritualer. Om arbetarklassen ska skörda några segrar och om Corbyn ska kunna överleva med en radikal politik på lång sikt, krävs det nätverksbyggande underifrån på klassbasis. Det är vad som kommer göra det möjligt att ta nästa steg mot en socialistisk samhällsomvandling. Närmast kommer det ske protester mot hur de boende behandlats före och efter brandkatastrofen i Grenfell, och därefter har det kallats till demonstration som kräver Theresa Mays avgång den första juli. Vi kan se fram emot en "summer of discontent". <<

BILD. Väggmålning av She She Gabor och Candie.

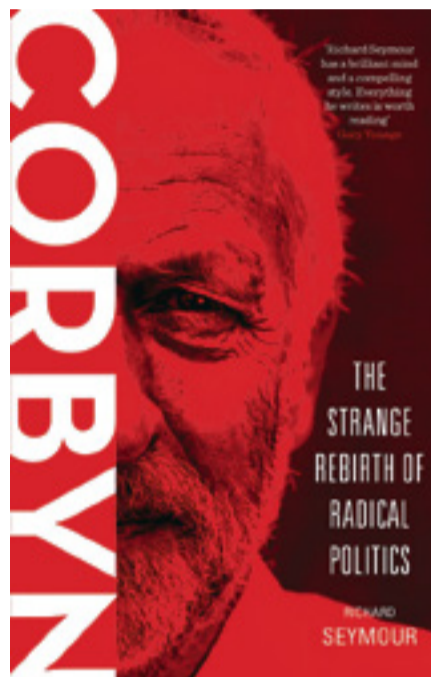
Jeremy Corbyn

– mer än en dagslända

Hur ska vi förstå fenomenet Jeremy Corbyn? Och vilka möjligheter öppnas för den breda brittiska vänsterrörelsen? **Evelina Johansson** har läst en bok som tar sig an dessa frågeställningar.

I en artikel i tidningen *The Journal* från 2010 konstaterade parlamentsledamoten Ronnie Cambell, som tillhör Labours mer radikala skikt, att den stora skillnaden mellan Labour och Tories är att de förstnämnda ”skär halsen av dig långsamt” medan de sistnämnda ”hugger huvudet av dig på en gång”. Cambells uttalande var ett direkt angrepp mot ett Labour som, med syftet att fiska röster från Tories och framstå som ett regeringsdugligt parti, ivrigt närmade sig sina motståndare ideologiskt. Det var, ansågs det, omöjligt att vinna ett val på klassisk socialdemokratisk politik (vi känner igen retoriken från politiska strider inom den svenska socialdemokratin). Nya tider krävde en ny politik. Under Tony Blairs styre blev Labour ”New Labour” och den politiska retoriken utgjordes av ”blairska” moralistiska deviser av typen ”workfare not welfare” och ”fairness not favours”. Plötslig beskrevs välfärd som någonting som människor skulle göra sig förtjänta av snarare än som en medborgerlig rättighet. Som ett reellt politiskt alternativ till Tories lämnade New Labours marknadsstävande och nationalistiska åtstramningspolitik mycket att önska.

Och så plötsligt dyker den relativt okände, om än inom partiet rutinerade, socialisten Jeremy Corbyn upp och vinner – trots ett massivt motstånd från stora delar av Labours partiablissemang och det brittiska medieablissemanget – partiledarvalet. Vem är egentligen Corbyn, hur tog han sig fram till Labours topp och vad betyder det politiskt sett att Labour – mot vad all tidigare utveckling verkade förutspå – nu har en fredsförespråkande socialist som partiledare? I sin bok *Corbyn – The Strange Rebirth of Radical Politics* tar Richard Seymour sig an dessa frågor. Förutom att återge Corbyns hisnande väg fram till partiledarposten, dyker Seymour ner i Labourpartiets historia och beskriver den politiska

RICHARD SEYMOUR
Corbyn – The Strange Rebirth of Radical Politics, Verso Books 2016.

kontext inom vilken ”corbynismen” uppstod. Allt för att beskriva de möjligheter och svårigheter som det innebär att försöka bedriva radikal politik idag.

Labours historia

Seymour betonar att det är av avgörande vikt att förstå vilket parti det är som Corbyn verkar i för att kunna säga någonting om hans eventuella framtida framgångar. Labour har, sitt namn till trots, sedan sin start haft ett ambivalent förhållande till arbetarrörelsen och har starkare ideologiska band till en slags viktoriansk liberalism än till ett marxistiskt tankegod. Därtill har Labour alltid förespråkade samarbete snarare än klasskonflikt. Att fråga sig varför Labour är så konservativt är därför, enligt Seymours mening, ett uttryck för politisk naivitet. Varför skulle vi, med tanke på partiets historia, förvänta oss någonting annat? Det kan tyckas som att Labour har förändrats i grunden och gett upp grundläggande demokratiska ideal. Men snarare menar Seymour att det handlar om att de kontextuella förutsättningarna har förändrats. Den välfärdspolitik som Labour har företrätt har möjliggjorts genom – och inte skett i motsättning till – den tillväxt som kapitalismen resulterade i under tiden efter andra världskriget och fram till det krisdrabbade 70-talet, där det fanns utrymme för reformer, höjda löner och vinster till kapitalet samtidigt. Detta gäller

all välfärdskapitalism. När det råder ekonomisk depression kommer således socialdemokratiska och andra reformistiska socialistiska partier att genomföra samma åtstramningspolitik som sina politiska motståndare.

I relation till Corbyns möjligheter att bedriva radikal politik inom Labour argumenterar Seymour således för att det inte endast handlar om att Corbyn ska återuppliva ett tidigare radikalt Labourparti, utan snarare rör det sig om att omforma Labour från grunden. Detta är inte omöjligt, men en långt större uppgift. En likande analys skulle kunna göras av svensk socialdemokrati idag. Är det verkligen så att socialdemokratin har övergett sina ideal, eller är det snarare så att dess begränsningar träder fram i ljuset när kapitalism och välfärd inte längre är en hållbar ekvation? När vi går tillbaka till den föreställt förlorade politiken blir vi ofta besvikna över att den i själva verket – till sina grundförutsättningar – inte var så väsensskild från dagens politik som vi hade hoppats på. Dess humana karaktär var villkorad, men det är först nu som dessa villkor gör sig gällande.

Framtidsutsikter

En annan fråga som Seymour väcker är problemet med vad som händer om Corbyn förlorar. En viktig utgångspunkt för denna del av undersökningen är att Labour, enligt Seymour, består av en partistruktur som kräver seger. Många av Corbyns motståndare inom partiet väntar således på att han ska misslyckas, för att sedan kunna ersätta honom med en mer klassisk Labourledare. Den politiska förändring och utmaning av den hegemoniska politiska diskursen som skulle kunna behövas för att Corbyn ska ha chansen att vinna ett val sker emellertid inte under en valrörelse. Ideologiska strider tar tid och dessa strider kan till och med tjäna på temporära förluster. Eller som Seymour skriver: ”Nederlag är en oundviklig men underskattad erfarenhet”. Att Corbyn skulle ges chansen att vid en förlust bygga ett starkt oppositionsparti är dock, enligt Seymour, minimal.

Seymours fråga har delvis besvarats och det tidigare än vad han själv kanske tänkte sig. Drygt ett år efter att Seymours bok kom ut gick det nyval som en segerviss Theresa May utlyste den 18 april av stapeln. Det som såg

ut att bli en valseccé för Tories, som i aprilmätningarna hade en ledning på hela 20 procentenheter, blev istället en veritabel katastrof där partiet förlorade sin majoritet medan Labour gick framåt. Även om Labour inte vann valet så gick de utan tvekan stärkta ur det. Den amerikanska tidskriften *The Jacobins* redaktör Bhaskar Sunkara kommenterade valresultatet på följande vis: ”Jag bryr mig inte om huruvida han verkligen vann – han vann” och menar att Corbyn har lyckats skapa ett verkligt oppositionsparti som visar att vänsterpolitik visst kan vara ett recept för framgång. Frågan om vinst eller förlust som i Seymours bok framställs som ett entydigt antingen eller, har efter nyvalet visat sig vara mer komplex. Ett förlorat val är inte helt och hållet en förlust och efter Corbyns framgångar är det många inom Labours högerfalang som förnekar att det någonsin skulle ha varit fråga om att avsätta Corbyn som partiledare, oavsett valresultat. Corbyn tycks, med hjälp av sina framgångar, ha köpt sig tid inom Labour som Seymour inte trodde att han skulle få. Frågan om det är möjligt att på djupet förändra Labours politik kvarstår emellertid: tillåts en vinnande vänsterretorik bli en verklig vänsterpolitik? I sin bok menar Seymour att mycket talar emot att Labours ramar skulle tillåta det.

Men är då all entusiasm inför Corbyn helt och hållet grundlös? Även om Seymour själv inte är Labouranhängare, och trots sin pessimistiska inställning angående möjligheterna att omvandla Labour, så är han likväl positiv angående vad Corbyn har åstadkommit och möjliggjort. Corbyn har lyckats mobilisera väljare som tidigare inte varit politiskt aktiva, Labour har vuxit i en imponerande takt och även om de nya medlemmarna inte stannar kvar i Labour vid en högersväng eller ett partiledarbyte betyder det inte att de ger upp sitt politiska engagemang. Och de som blir kvar i Labour har nu en utgångspunkt utifrån vilka de kan driva en mer progressiv politik inom partiets ramar. Corbyns politik har också inneburit en förskjutning av den politiska diskursen, där rättvisekrav nu uttalas av en Labourledare i tv-intervjuer, tal och intervjuer. Den politiska diskurs som tycktes vara slutet och utan alternativ är nu rubbad och det är en chans som Seymour uppmanar den breda brittiska vänsterrörelsen att ta vara på. <<

ARTIKELFÖRFATTARE

Evelina Johansson

är doktorand i genusvetenskap och skriver en avhandling om förhållandet mellan etik och politik i feministisk teoribildning och aktivism.

Varthän klassamhället?

INTERVJUPERSON

GÖRAN Therborn

(född 1941) är svensk marxistisk sociolog.

Sin politiska verksamhet och sina akademiska studier inledde han i universitetsstaden Lund.

Med boken *En ny vänster* (1966), där Therborn var redaktör, gjorde han sig ett namn i den svenska vänstern. Senare skulle han fjärma sig något från de idéer som dominerade "nyvänstern", bl a under inflytande från franske filosofen Louis Althusser: Han blev en slags ny-leninist.

1974 disputerade Therborn vid Lunds universitet och inledde en akademisk karriär, bland annat som professor i statskunskap i Nederländerna och sedan 2006 professor i sociologi vid Universitetet i Cambridge, där han verkade tills han pensionerades.

Therborn debuterade tidigt (1963) som skribent i tidskriften *Zenit*, fast det är den brittiska tidskriften *New Left Review* som blev hans huvudorgan. Den första artikeln signerad Göran Therborn publicerades där redan 1965 och sedan dess har han bidragit med en stor mängd artiklar.

Han är författare till ett stort antal böcker, de flesta av dessa på engelska, men många har även översatts (!) och utgivits på svenska, den senaste *Ojämlikhet dödar* (2016).

Han är nu aktuell med ett projekt som ska resultera i en uppdaterad klassanalys av Sverige. Den senaste motsvarande studien gjordes av honom själv 1980. Undersökningen genomförs i samarbete med det fackliga idéinstitutet Katalys. Resultatet ska presenteras under 2018 där målet är att kartlägga vilka klasser som finns och är relevanta samt var de viktigaste konfliktlinjerna går i Sverige idag. Förutom en ny uppdaterad klassteori och en statistisk undersökning kommer också en rad samhällsvetare och forskare bjudas in för att bidra med studier av kapitalkoncentrationen i näringslivet, mediemakten, den nya medelklassen, prekariatet, könsojämlikheten och det nya arbetslivet och andra teorier och perspektiv som kan utvidga och förnya förståelsen av klass.

Vad har du idag – innan projektet "Klass i Sverige" tar fram en uppdaterad klassanalys – för allmän bild av hur den svenska klasstrukturen förändrats sedan du 1980 kom ut med boken "Klasstrukturen i Sverige"?

Sverige har blivit mycket mer genom-syrat kapitalistiskt och förborgerligt.

Innebär den ökande ojämlikheten de senaste decennierna att Sverige blivit mer kapitalistiskt? Hur har utvecklingen påverkat möjligheterna till vänsterpolitik?

Den förra klassboken kom ut när ojämlikheten i Sverige var som lägst i modern tid. Ojämlikheten har sedan drivits fram av den postindustriella kapitalismen, med avregleringarna av börsen, bankerna och kapitalmarknaden i mitten på 80-talet, och som skapade den spruckna finansbubblan och massarbetslösheten på 90-talet. De nya förmånerna för en exkluderande medelklass – privatiseringen av skola och vård, avskaffande av förmögenhets-, arvs- och fastighets-skatte, ränteavdrag för redan billiga bostadslån – har beskurit utrymmet för en progressiv politik.

Många beskriver de senaste 40 årens politiska och ekonomiska utveckling med hjälp av begreppet nyliberalism. Är detta ett rimligt begrepp för vänstern och vad skulle du i sådana fall lägga i det?

Nyliberalism är en ideologi, aggressivt antisocial, som tidigt vann in i den svenska socialdemokratin – "Kanslihusögern" – , men det är viktigt att dra fram de underliggande drivkrafterna – avindustrialiseringen – och utindustrialiseringen till låglöneländer – , finansialiseringen och globaliseringen, med deras effekter på klasstruktur och arbetarrörelse.

Arbetslivet och samhället förefaller att gå allt mer mot automatisering, digitalisering och robotisering - en utveckling som enligt vissa kan leda till allt större klyftor, enligt andra till ökade möjligheter till förkortad arbetstid. Hur ser du på denna utveckling och dess konsekvenser för samhället och vänstern?

Marxismen har ju alltid haft en principiellt positiv syn på teknisk utveckling, produktivkrafternas utveckling, som grundval för ett mindre slitsamt och mer jämlikt samhälle. Det grund-

BILD. Göran Therborn

perspektivet bör vi hålla fast vid, för att kunna styra utvecklingen i socialistisk och ekologisk riktning.

Mellanskiktet, medelklassen, har enligt dig fortsatt växa under de senaste årtiondena. Om denna klass har en allt större relevans, hur ser du på dess position idag? Vad innebär medelklassen för en klassanalys (i Sverige/globalt) och hur ska vänstern förhålla sig till arbetarklassen och medelklassen i ett politiskt projekt?

1900-talet var arbetarklassens århundrade. 2000-talet kan bli medelklassens, men vad det kan innebära är en helt öppen fråga. "Medelklassen" eller mellanskikten är ingen klass i samma mening som arbetare, bönder och borgare. Det finns ingen "medelklassrörelse", inget samhälleligt medelklassprojekt. För vänstern är det nödvändigt att engagera en så stor andel av mellanskikten som möjligt för en solidarisk jämlikhetspolitik tillsammans med världens folkliga klasser.

Du har beskrivit medelklassen som en tunn, konsumtionsbaserad grupp utan något eget socialt projekt eller egen utvecklingshorisont, en position för de som varken är rika eller fattiga, som samtidigt spås få ett ökat inflytande av dig. Hur ser du på denna klasspositions framtid och hur kommer samhället att påverkas av denna fortsatta maktförskjutning. Hur påverkar det klasstrukturen?

Centralt i 2000-talets klasspolitik blir striden om mellanskiktens orien-

tering, åt fåtalet ("eliten") mot folket, eller med folket mot överheten. Hur stor del kommer att gå åt det ena eller andra hållet?

Frågan om vänsterpopulism har aktualiserats, bland annat av dig, mot bakgrund av växande klyftor och ojämlikhet, samt de klassiska progressiva krafternas försvagning. Hur rimmar tanken på ett vänsterpopulistiskt projekt med behovet av att övertyga, åtminstone en del, av medelklassen utifrån den beskrivning av den som du gjort ovan? Är detta något som går att göra genom eller med hjälp av de befintliga reformistiska partierna?

"Populism" innebär ju en strävan att skapa en folklig allians mot överheten, en allians där radikal medelklass också hör hemma. Kampanjer som Bernie Sanders' i USA, Jeremy Corbyns in England, Jean-Luc Mélenchons i Frankrike, Podemos' i Spanien och "Fem stjärnerörelsen" i Italien har alla lyckats tala både till radikal medelklass, arg arbetarklass och arbetslösa. Exempelen visar också att stora vänsterpopulistiska kampanjer kan drivas både inom och utanför etablerade partier.

Innebär vänsterpopulism att arbetarklassens strategiska position i den politiska kampen överges och ersätts av folket som viktigaste utgångspunkt?

Nej, klass, klassrelationer och klasskonflikter förblir centrala i alla förändringar av kapitalistiska samhällen. Men storleksförhållandena mellan klasserna i en folklig allians mot kapitalet har förskjutits sedan industrikapitalismen, sedan industristädernas och bruksorternas storhetstid.

Teoretiker som Wolfgang Streek och Immanuel Wallerstein ser framför sig kapitalismens kollaps inom en relativt snar framtid (20-30 år). Andra betonar det kapitalistiska systemets förmåga till anpassning och överlevnad. Hur ställer du dig i den frågan?

Tyvär har jag inte kunnat upptäcka några övertygande tecken på att kapitalismen kommer försvinna i en nära framtid, varken i verkligheten eller i Streeks och Wallersteins texter. Hoppas kan man ju, men det gäller att inte förlora hoppet om framtiden längre bort för eventuellt orealiserade drömmar om den nära. <<

BILD. Väggmålning av "Indie184" på Orchard Street, NYC.

Anti-Standing

– om postmarxism, prekariatbegreppet och klass

Prekariatet har genom den brittiske sociologen Guy Standing blivit ett begrepp som används allmänt i politisk debatt. Men hur bör vi – utifrån ett marxistiskt klassperspektiv – förstå det?

Klass är vänsterns och arbetarrörelsens mest centrala begrepp, ändå är det ett begrepp som det råder stor oenighet kring. Inte blir klarheten större av att det idag verkar råda inflation på framställningar av hur klassamhället har omstöpts eller till och med försvunnit.

Förslagen på hur klassamhället ska förstås är alltså många. Vissa menar att man kan sätta likhetstecken mellan klass och utbildning, andra att klass primärt kan förstås genom livsstil och konsumtionsmönster. Andra menar att klasstrukturen idag har förändrats och omstrukturerats i grunden och att den drivande klassen i den så kallade postindustriella kapitalismen skulle vara en kreativ klass av entreprenörer och konstnärer som frodas i världsme-

tropolerna. En av de på senare tid mer uppmärksammade beskrivningar av en ny klasstruktur står Guy Standing för i *Prekariatet: den nya farliga klassen* från 2013. Han menar att klassamhället har stöpts om i grunden och nu formeras runt ett "prekariat" med osäkra anställningsvillkor. Tanken med denna analys är att den stora skiljelinjen i samhället idag går mellan de som har osäkra anställningssituationer och de som har trygga. De i osäkra situationer utgör enligt honom ett prekariat som inte släpps in i den trygghet som exempelvis det "gamla" privilegierade proletariatet åtnjuter.

Dessa nya förståelser av klass kan förstås i förhållande till den trend som kallas postmarxism. Postmarxismen beskrivs av Göran Therborn i hans bok *From marxism to post-marxism?* (2008) som en tradition som historiskt springer från en marxistisk bakgrund men som nu övergett denna och istället står på ett nytt fundament. Förutom det marxistiska arvet, verkar det vara någon form av kritik mot det rådande som för samman dessa idéer. Kritiken kan dock grunda sig på lite vad som helst, ofta inte på klassanalyser. Klass kan inkluderas men då utan att klass ses i termer av

konflikt. Therborn menar att postmarxismen antingen utgår från en föreställning om kamp utan klasser eller om klasser utan kamp. Konflikt byts ut mot antagonism. Antagonism kan formeras runt vilka frågor som helst, till exempel ojämlikhet, utbildningsnivå, hudfärg, konsumtionsmönster, kulturpreferenser etc. Att antagonismen mellan olika grupper kan uppstå kring lite vad som helst beror på att utgångspunkten i det postmarxistiska perspektivet tenderar att vara att det inte finns objektiva strukturella konflikter i samhället, istället är det en idéernas kamp som avgör vilka motsättningar som är viktiga. De frågor som lyckas vinna gensvar för en politisk mobilisering blir också de frågor som är politiskt centrala. På så sätt kan man komma till slutsatsen att klass i en marxistisk tappning inte kan användas för att förstå dagens samhälle eftersom individer i samhället inte definierar sig som, eller formerar sig runt, klass på det viset.

Om vi förstår postmarxismen utifrån dessa grunder kan vi se att de nya klassanalyserna försöker fånga någon form av trend av nya motsättningar i samhället som politisk kamp kan formeras runt.

Eftersom den typ av förändring som kanske fått störst uppmärksamhet är den ökade otryggheten i samhället, och eftersom Guy Standing är det namn som fått störst uppmärksamhet för sitt försök att beskriva dessa förändringar som uppkomsten av ett nytt klasssystem, kommer jag att ägna lite mer utrymme åt dessa frågor och åt detta teoretiska perspektiv.

Fundamentet i det nya klasssystemet är enligt Standing möjligheten till trygghet. Utgångspunkten är att det idag finns en rad nya klasser där prekariatet står längst ner och är den klass som växer mest. Prekariatets klasskännetecken är bristen på trygghet genom arbetet samt bristande yrkesidentifikation. Klassdefinitionen utgår alltså från dess empiriska innehåll samt från en subjektiv upplevelse av identifikation. Det är en analys som utgår från att klass är något den enskilde besitter, en viss egenhet, samt något individen upplever. Denna typ av förståelse av klass är inte helt ovanlig, det kan handla om att klass förstås utifrån lönenivå, utbildningsnivå, om man arbetar med kroppen eller har ett kontorsarbete, eller, som i detta fall, om man erfar trygghet. Sådan innehållsbaserad förståelse av klass kan,

ARTIKELFÖRFATTARE

**Johan
Alfonsson**

är doktorand i arbetsvetenskap och skriver en avhandling om osäkra anställningar och alienation.

som Magnus Hörnqvist hävdar i sin bok *Klass* (2016), närmast betecknas som en analys av samhälleliga ytfenomen. Uttryck i samhället som ständigt förändras men som inte förändrar de grundläggande samhälleliga strukturerna.

Den innehållsbaserade klassanalysen kan ställas mot en relationell förståelse av klass, som exempelvis Max Weber och Karl Marx använder sig av. Klass framstår i dessa traditioner inte som något som existerar i den enskildes tillgångar eller förutsättning, utan det är först i relation till andra positioner i den ekonomiska grundstrukturen som klass blir begripligt.

Utifrån en marxistisk klassanalys är det relationen mellan ägare och icke-ägare av produktionsmedel som utgör den grundläggande relationen för klass-samhället, alla klasspositioner förhåller sig till denna grundläggande relation. Marx utgår från att det är en exploaterande relation mellan grupperna, där den ägande klassen har sin position tack vare den icke-ägande klassen och dennes arbete. Arbetaren kontrollerar inte sin arbetskraft när den är såld, detta gör kapitalisten, som då har makt över relationen och *dominerar* arbetaren. Värdet som uppstår i produktionsprocessen skapas av arbetaren men tillfaller kapitalisten, arbetaren blir därmed *exploaterad*. Denna relation präglas inte av skillnader mellan olika individers positioner utan av konflikt mellan olika kollektiv i den kapitalistiska strukturen. Denna konfliktrelation är en del av det kapitalistiska samhällets grundstruktur, som oavsett förändringar på ytan – till exempel att andelen med högre utbildning eller osäkra anställningskontrakt ökar – står fast. Det föreligger naturligtvis skillnader, ibland mycket stora sådana, inom den grupp som lever av lönearbete. Medelklassen, som utifrån det marxistiska perspektivet skiljer sig från arbetarklassen utifrån sin större kontroll över arbetet, kan ha högre inkomster och större trygghet än arbetarklassen, men inkomsterna kommer i båda fallen från försäljning av den egna arbetskraften.

Det andra karaktärsdraget som Standing menar är typiskt för prekariatet är bristen på identifikation med det ”gamla” proletariatet samt med det egna yrket. Här gömmer sig alltså en subjektiv föreställning om klass. Gruppen definieras inte utifrån dess faktiska yrkesposition utan istället utifrån hur de själva ser sig. På denna punkt rör sig tanken om prekariatet bort från en materiell analys av klass. Detta riskerar att leda till en förväxling mellan subjektiva föreställningar och objektiva förhållanden. I en relationell klassanalys ses klass som objektiva strukturella relationer, relationer som inte behöver ha något att göra med den enskildes uppfattning om dessa.

Föreställning om prekariatet saknar en relationell konfliktanalys och istället baseras den på skillnader i individers otrygghet. En sådan utgångspunkt kan varken förklara vad som orsakar denna otrygghet eller hur den ska kunna omin- tetgöras. Och en kanske än mer drama-

Den ökade otryggheten är inte isolerad till de i arbetarklassen men det är den grupp som lider störst risk att drabbas av den.

tisk konsekvens är att om otryggheten i samhället skulle minska skulle även klassamhället, utifrån denna analys, upphöra.

Vad Standing, i likhet med en lång rad nya förståelser av klass, gör är att se olika typer av ytförändringar som en förändring för att klassamhället lösts upp eller förändrats radikalt. Men ytan förändras naturligtvis hela tiden. En större eller mindre andel av befolkningen kan komma att arbeta i industrin, lönenivåer kan öka eller minska, arbetstiden kan bli kortare, ojämlikheten kan öka eller minska och otryggheten i samhället lika så. Detta är förändringar som naturligtvis är helt centrala för våra liv, men de behöver av nödvändighet inte förändra den ekonomiska grundstrukturen.

Det är rimligt att anta att arbetslivet har genomgått förändringar, men detta sker som sagt ständigt. På vilket vis det har förändrats är en empirisk fråga, och om vi ser till empirin så är Standings antagande om att världen översköls av tillfälliga anställningar tveksamt. Det antas att den viktigaste orsaken till prekariatets uppkomst och framväxt är en massiv ökning av tillfälliga anställningar. Detta antagande, som hela tanken om den nya klassen prekariatet vilar på, är en överdrift.

Sammantaget har andelen tillfälligt anställda i OECD-området från 1980 till 2012 ökat med 2,6 procent och utgör nu cirka 12 procent av de anställda. Skillnaderna mellan länderna är stora, i Turkiet och Danmark har andelen minskat med cirka fem procent medan andelen har ökat med 12 procent i Frankrike och Holland, i de flesta länder är dock förändringarna små. Sverige sticker ut med en ökning från cirka 12 procent under det tidiga 1990-talet till 16-17 procent idag. Om man ser till OECD:s mått som mäter medlemsländernas regleringar av tillfälliga anställningar kan man se att detta i flera länder ligger på samma nivå som på 1980-talet, i andra har regleringen stärkts något. Den allmänna trenden verkar dock vara att göra det lättare att anställa på visstidskontrakt, skillnaderna är överlag små. Bilden av att världen översköls av tillfälliga anställningar stämmer med andra ord inte.

Otrygghet kan komma från annat håll än bara tillfälliga kontrakt. Den kan komma från arbetslöshetsnivåer och ersättning vid arbetslöshet. Om vi ser till Sverige och väger samman de olika aspekterna så kan vi se att arbetslösheten har ökat från 1,5 - 3 procent under 1980-talet till att idag ligga stabilt på mellan 6,5 - 9 procent. Ersättning vid arbetslöshet har blivit svårare att få, den ges under kortare tid och ersättningsnivån är lägre än förut. Om vi adderar dessa förändringar kan vi säga att ja, den strukturella otryggheten verkar ha ökat, i alla fall i Sverige. Mycket pekar dock på att Sverige sticker ut och är det land som har genomgått bland de största förändringarna i OECD-området.

Om klass förstås som en relation som är grundad i samhällets ekonomiska struktur, då ser vi snabbt att dessa förändringar på intet sätt har förändrat den för kapitalismen grundläggande relationen mellan ägare och icke-ägare av produktionsmedlen. Hur ska vi förstå förändringarna i Sverige? Jo, snarare än att se dessa som ett uttryck för en grundläggande förändring kan vi förstå dem i relation till klassamhället och hur de förändrar det sätt på vilket de grundläggande klassrelationerna kommer till uttryck på ett ytligt plan.

Låt oss gå tillbaka till förståelsen av klass som en relation till den ekonomiska grundstrukturen. I denna relation finns det en medelklass som på grund av attraktiva färdigheter, utbildning och/eller större makt över arbetet kan tillskansa sig en bättre position i den grundläggande relationen. Även om både arbetarklassen och medelklassen lever av sitt arbete har arbetarklassen mindre makt att påverka sin situation, eftersom deras arbetskraft är lättare att ersätta och eftersom deras makt över arbetet är mindre. Detta kan dock skilja sig åt inom olika segment av arbetarklassen, framförallt beroende på arbetsmarknadsläge.

Den ökade otryggheten är inte isolerad till de i arbetarklassen men det är den grupp som lider störst risk att drabbas av den. Arbetarklassen löper en större

risk att bli arbetslösa och att vara i en tillfällig anställning än medelklassen. Den förändrade a-kassan drabbar den grupp som är i en osäker situation hårdast eftersom det är de som kommer behöva nyttja en sådan oftare, men även de i medelklassen drabbas av en större otrygghet då lönetappet, på grund av förändringar i a-kassan, blir större nu än tidigare vid arbetslöshet.

Då fler riskerar att hamna i tillfälliga anställningar och att bli arbetslösa, och då detta får större ekonomiska konsekvenser än tidigare, kan detta sammantaget förändra maktbalansen på arbetsmarknaden. Utifrån en relationell klassförståelse med fokus på konflikten mellan de som lever av att sälja sitt arbete och de som lever av att exploatera detta arbete, påverkar maktförskjutningen fler än de som direkt drabbas av otrygghet. Detta skulle kunna leda till att maktrelationen mellan dessa övergripande grupper förskjuts. Den trygghet som medelklassen besitter genom till exempel lägre arbetslöshetsnivå och större möjligheter till fast anställning samt högre löner än arbetarklassen, kan vid en ekonomisk kris eller ökad konkurrens om arbetstillfällena snabbt försvinna.

De som är i en prekär ställning, befinner sig enligt ett relationellt perspektiv inte i denna situation på grund av de som är fast anställda eller deras villkor. Det beror inte på en antagonism mellan ett gammalt proletariat och ett nytt prekariat, det beror på en konfliktrelation som återfinns i den ekonomiska strukturen.

Utifrån detta perspektiv står problemet att finna i att försörjning har kopplats till förmåga att sälja sin arbetskraft. Detta sker på en arbetsmarknad som verkar under liknande regler av tillgång och efterfråga som andra marknadsrelationer. När efterfrågan på arbete understiger utbudet och då konsekvenserna av arbetslöshet eller undersysselsättning blir större än tidigare kan maktrelationen mellan de grundläggande positionerna i klassamhället förskjutas till den ägande klassens fördel.

Ska vi då förkasta hela tanken om prekariatet? Som en egen klass, definitivt ja.

Men prekariatsbegreppet verkar ändå fånga något. Det som vi kan ta med oss är beskrivningarna av förändringar på arbetsmarknaden som lett till större otrygghet och de konkreta former det tar sig i människors vardag. Dessa ytförändringar i samhället kan påverka den grundläggande maktrelationen, vilket i förlängningen kan tänkas spilla över på grupper som idag anses vara trygga. Att skapa en tryggare arbetsmarknad ligger således i alla anställdas intresse. <<

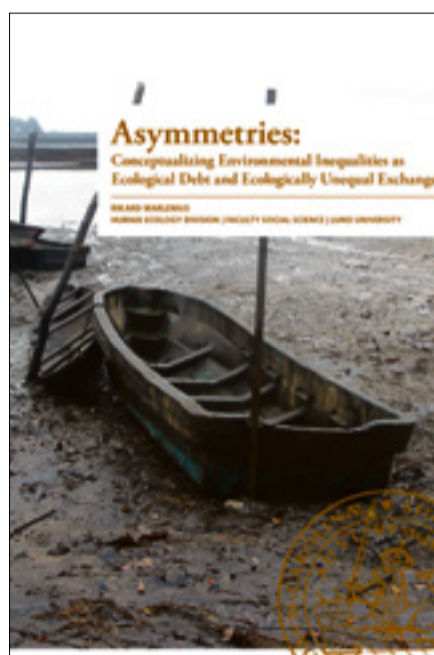
Referenser
Hörnqvist, M (2016)
Klass. Stockholm: Liber
Standing, G (2013)
Prekariatet: den nya farliga klassen.
Göteborg: Daidalos
Therborn, G (2008)
From marxism to post-marxism?
London: Verso

Sent på jorden

I en avhandling om klimatfrågan har Rikard Warlenius borrarat i begrepp som klimatskuld, ekologisk skuld och ekologiskt ojämnt utbyte. **Sebastian Svenberg** har läst den.

Klimathotets allvar handlar inte bara om riskerna med ett förändrat klimat på jorden utan också om konsekvenserna av historiskt ojämlika villkor globalt. För de rika staterna och många av de största företagen utgör medvetenheten om sådan ojämlikhet ett hot mot business-as-usual. Även om hanteringen av klimatfrågan har ackompanjerats av högtidsord om förändring, så har många av de mäktiga aktörernas strategier handlat lite om förändring, och mer om att försäkra sig om stabila villkor för produktion och kapitalflöden. Mot detta står bland annat den uppenbara orättfärdigheten som utgjort normal-tillståndet i den globala ekonomin.

RIKARD WARLENIUS
Asymmetries: Conceptualizing Environmental Inequalities as Ecological Debt and Ecologically Unequal Exchange, Lund 2017

”**Asymmetries: Conceptualizing Environmental Inequalities as Ecological Debt and Ecologically Unequal Exchange**” är Rikard Warlenius avhandling i ämnet Humanekologi. Avhandlingen utgörs av en flerdimensionell och högst angelägen studie med vilken Warlenius hjälpt till att precisera och utveckla begrepp som klimatskuld, ekologisk skuld och ekologiskt ojämnt utbyte. I en tid när medvetandet om klimatproblematiken närmast verkar degenerera så är Warlenius avhandling ett sätt fördjupa såväl den samhällsvetenskapliga förståelsen som den offentliga debatten. Studien har också uttryckligen ett mål att stärka den globala rörelsen för klimaträttvisa. Såsom dessa begrepp hör hemma just i en rörelsekontext gör Warlenius dem därmed rättvisa genom att inte bara uppmärksamma dess ursprung utan också genom att formulera själva syftet med hänvisning till rörelsens användning och utveckling av begreppen.

Rikard Warlenius passar på många sätt in i beteckningen rörelseintellektuell. När han från 2006 och framåt började skriva artiklar om klimatfrågan i tid-

ningen Arbetaren, och efterhand också släppte böckerna *Utsläpp och rättvisa* och senare *Vägen till Köpenhamn*, så blev han till en av de självklara referenserna och inspiratörerna i en då framväxande klimatrörelse. Själv minns jag, som aktiv i nätverket Klimax, hur vi inför Köpenhamnsmötet poängterade att FNs klimatiförhandlingar var en otillräcklig och kanske också falsk lösning på klimatfrågan. I Warlenius slutsatser om det misslyckade Köpenhamnsmötet poängterade han att det bara var genom mobiliseringen i sociala rörelser som klimathotets allvar på riktigt kunde bemötas. Eventuella förhoppningar om framsteg genom förhandlingar hade kommit på skam. Idag befinner vi oss i en liknande situation, när inte ens det otillräckliga Parisavtalet står på stabil grund. I en epilög till avhandlingens kapp skriver Warlenius också om hur Donald Trump som USAs president egentligen bara ytterligare påminner oss om att förändringen måste komma underifrån.

Humanekologin, som emancipatorisk vetenskap, har sin styrka i systemperspektivet. Eftersom Warlenius har en

ARTIKELFÖRFATTARE

Sebastian Svenberg

är doktorand i Sociologi och aktuell som medförfattare i antologin "Climate Action in a Globalizing World".

tvärvetenskaplig ansats uppstår dock ett visst problem med att placera och granska innehållet i de olika begreppen och perspektiven, just därför att de hämtas från skilda vetenskapliga traditioner. Warlenius har ett uttalat syfte som sticker ut i akademiska sammanhang. Han vill bidra med ökad kunskap till klimatrörelsens kamp.

Miljörättvisa

När *miljörättvisa* växte fram i slutet av 1980-talet, blev detta ett begrepp som i sin maktorientering utgjorde en kontrast till diskursen om hållbar utveckling, vilken vann ökad gehör under samma tid. Med maktaspekterna som grund fick senare begreppet *klimaträttvisa* spridning, inte minst till följd av den globala rättviserörelsens kulmen kring millennieskiftet. Denna utveckling och begreppens användning i en sådan rörelsekontext, utgör en första av tre grundpelare för avhandlingen.

En andra central punkt och för studien viktigt bidrag, är ett begrepp som Warlenius själv introducerar, nämligen "carbon sink appropriation". Med risk för att här föreslå en översättning i strid med författarens egen så skulle man kunna kalla det *appropriering av utsläppsutrymme*, (appropriering; ungefär "att lägga beslag på"). Utsläppsutrymmet är den mängd utsläpp av växthusgaser som är möjligt under en viss period, utan att samtidigt skapa en fullständig instabilitet i klimatsystemet. Detta är därmed en typ av kontinuerlig appropriering av jordens absorbering av koldioxid – också kallat dess kolsänkor. Som bekant har en stor del av detta utsläppsutrymme redan använts och vad som då skett är att dessa approprierats och tagits i bruk på ett ojämlikt sätt. Huruvida vi antar detta som en ojämlik fördelning mellan nord och syd, centrum och periferi, mellan fattiga och rika länder eller mellan samhällsklasser, är egentligen en öppen fråga i förhållande till begreppet. Historiskt sett är det frågan om en ojämlik fördelning av jordens förmåga till hantering av växthusgasutsläpp.

Ojämna utbyten

En tredje viktig position hos Warlenius är en marxistiskt orienterad teori om ojämna utbyten. I sin behandling av denna fråga kritiserar och bygger Warlenius vidare på John Bellamy Fosters och Paul Burketts teorier, tillsammans med världssystemteorier hos bland annat Immanuel Wallerstein och Alf Hornborg. Han använder sig även av en historisk-geografisk materialism med utgångspunkt i Rosa Luxemburg och David Harvey. Syftet är att utveckla en position som förenar ekonomiskt ojämnt utbyte med mera spatialt orienterad kritisk teori. Resultatet

av denna teoretiska utmejsling utgör en grund för den mer praktiska sammanföringen av skuldbegreppet som en fråga om historiskt approprierade tillgångar och det ojämna utbytet som ett skeende och en fråga om flöden.

Ett viktigt bidrag från avhandlingen ligger också just i detta senare – nämligen att göra sammankopplingen mellan ekologisk skuld och ekologiskt

ojämnt utbyte. Genom att begreppsliggöra approprieringen av utsläppsutrymme, skapar Warlenius också en viktig länk mellan begreppet klimatskuld som en del av den historiskt skapade ekologiska skulden och de kontinuerliga utsläppen av växthusgaser som en del av det ekologiskt ojämna utbytet. Han sammanför utsläppsutrymmet som en fråga om tillgångar med ojämnt utbyte som en fråga om flöden. War-

lenius definition av ekologiskt ojämnt utbyte är i linje med detta *nettoöverföringen av naturresurser, produkter, avfall och utsläppsutrymme*, medan ekologisk skuld är *den kumulativa tillgången som resulterar från dess historiska nettoflöden*.

Vad för slags skuld handlar det om? Vad är dess karaktär i termer av ansvarsutkrävande? Detta utreder Warlenius och noterar att en första formulering är monetär. Den monetära formuleringen utgår från att det ojämna resursutbytet också byggt upp en ekonomisk skuld som kommer från historiskt oskäliga eller uteblivna ersättningar. Det skiljer sig delvis från en andra slags formulering som utgörs av det biofysiska innehållet som empiriskt kan beläggas, eller erkännas, som en typ av skuldbörda kopplat till exempelvis överfiske, avskogning eller appropriering av utsläppsutrymme. En tredje typ av skuld är slutligen den moraliska eller legala överträdelsen, som exempelvis består i ansvaret för oersättlig förstörelse av ekologiska allmänningar. Skuldbördan är i denna senare mening inte på samma sätt kvantifierbar utan tar snarare formen av ansvarsutkrävande för en historisk oförrätt.

I Warlenius utredning av skuldbegreppet poängterar han därmed en skillnad mellan skuld i materiell och moralisk kategori. Även om moralisk skuld kan vara effektivt i fråga om erkännandet av förstörelse och tanken om oersättliga snarare än ekonomiskt kalkylerbara värden, så är det den ekonomiska skulden som Warlenius fokuserar på. Hans sätt att trots allt förhålla sig materiellt till och räkna på ojämlikheten verkar också ha många fördelar framför behandlingen av den ekologiska skulden som en slags moralisk oförrätt. Att han härmed kan bidra till en djupare kunskap, inte bara om klimathotets allvar utan också om ojämlikheten i materiella flöden, är kanske också den slags medvetenhet som i längden utgör det allvarligaste hotet mot "business-as-usual". Även om det inte är Warlenius direkta ambition, så funderar jag dock kring implikationerna av en sådan allvarligt menad klimaträttvisa. Om den inte kommer att utkrävas via ett politiskt globalt ramverk, såsom FN, men inte heller inlemmas i handelssystem, så är det rimligtvis upp till sociala rörelser att driva på för förändring. Men menar Warlenius att rättvisepincipen kan möjliggöra bättre överenskommelser med hjälp av rörelsers påtryckningar? Eller är utkrävandet av ansvar snarare att betrakta som en formulering av konfliktlinjer omöjliga att överkomma inom dagens institutionella ramverk? <<

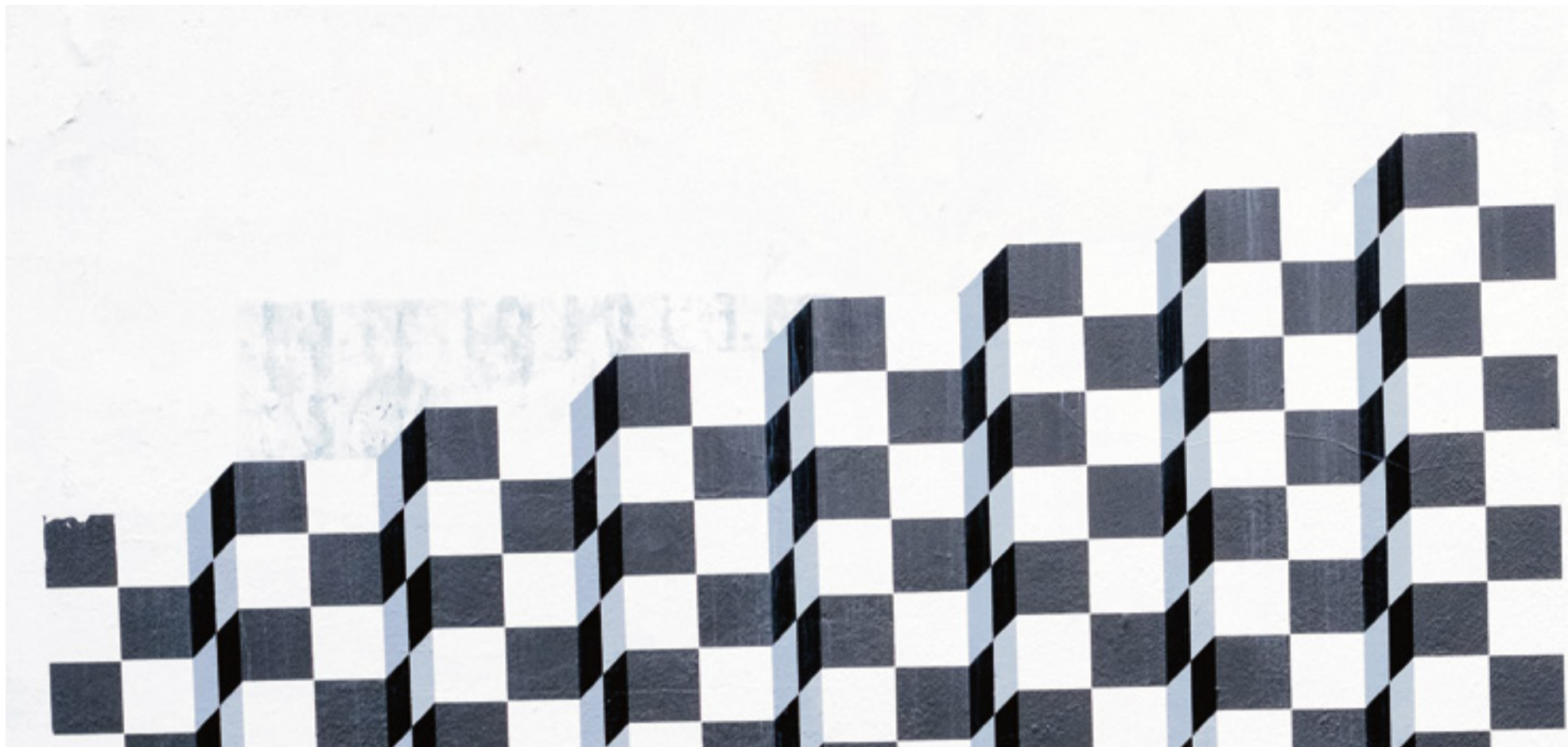

BILD. Väggmålning av "Bambi." "Lie Lie Land".

Om nyliberalismens liv efter döden

– En undersökning av nyliberalismens idé och sociala jordmån

ARTIKELFÖRFATTARE

Carl Wilén

är doktorand i sociologi och skriver en avhandling om den haitiska revolutionen.

Under och efter den senaste finanskrisen kom många att tala om nyliberalismens kris, men är detta fenomen verkligen i kris och – i så fall – på vilket sätt? **Carl Wilén** försöker att ringa in begreppet – och dess samhälleliga tyngd – utifrån en historisk, ideologisk och socio-ekonomisk förståelse.

Nyliberalismens död: från finanskrisen 2007 till Trump 2016

I samband med finanskrisen 2007 började allt fler tala om att nyliberalismens tid var över. Samtidigt har många letat förgäves efter de utbredda förändringar som skulle vittna om ett faktiskt skifte från nyliberal politik och ekonomi till något nytt. Kanske var det bara den uttalade nyliberala ideologin som blev utmanad i samband med finanskrisen, snarare än den nyliberala politiska och ekonomiska ordningen? Vissa menade till och med att ingenting alls hade hänt. På frågan "vad består av nyliberalismen efter finanskrisen?" konstaterade sociologen Colin Crouch för några år sedan att svaret måste vara "praktiskt taget allt."

Mot bakgrund av Brexit och Donald Trumps seger i det amerikanska presidentvalet har frågan om nyliberalis-

men emellertid blossat upp på nytt. Nu, menar vissa, är nyliberalismens tid verkligen över. Brexit och Trump har gjorts till kärnan i en tolkning som beskriver en vändning från nyliberalism, den fria marknaden och globalisering mot protektionism, statliga ingripanden och "America first". Andra hävdar tvärtom att Trump snarare representerar nyliberalismens slutgiltiga förverkligande.

Frågan om nyliberalismens död beror dock på vad vi egentligen menar med själva begreppet. I den här artikeln ska jag undersöka denna fråga. Problemet är dock att om frågan om nyliberalismen görs till en fråga om enbart idéer så har redan ett svar på den ursprungliga frågan givits: nyliberalismen är en idé eller ideologi. För att undvika detta problem kommer jag i det första avsnittet inte bara genomföra en idéhistorisk undersökning av begreppet nyliberalism utan även avsluta med att identifiera och urskilja fyra olika delar

hos den: nyliberalism som 1) doktrin eller ideologi (nyliberalism), 2) policy, 3) process (nyliberalisering) och 4) fas i kapitalismen som relaterar till dess klasstruktur och till olika former av kapitalackumulation.

Dessutom kommer den idéhistoriska undersökningen i de resterande avsnitten fyllas på med en analys av den sociala och ekonomiska jordmån som nyliberalismen är rotad i, vilket i ett första steg kommer att leda mig till finanskrisen som bröt ut 2007, eftersom denna kris även har tolkats som en nyliberalismens kris, och i ett andra steg leda bakåt i tiden till mitten av 1970-talet och de kriser som bröt ut då, eftersom såväl finanskrisen som nyliberalismen i viktiga avseenden är sprungna ur dessa.

Genom fördelningen av begreppet och genom undersökningen av viktiga delar av dess ekonomiska och politiska historia hoppas jag att frågan om vad

som står på spel för en marxistisk analys av nyliberalismen kan besvaras. Jag kommer alltså inte att ge något svar på om Brexit och Trump representerar nyliberalismens död (se istället övriga artiklar i detta nummer som i olika avseenden belyser denna fråga), men förhoppningsvis kan artikeln utgöra en grund för en sådan undersökning.

1929-1974: Nyliberalismen seger

Nyliberalismens storskaliga inträde på den politiska scenen skedde under 1970-talet genom en ideologisk seger över keynesianismen, som tidigare hade varit den dominerande ekonomiska doktrinen. Båda härstammar dock från mellankrigstiden och den stora depressionen som skakade världen 1929.

Vad bestod egentligen den förlorande "ismen" av? Namnet kommer från John Maynard Keynes som mot slutet

av 1920-talet kritiserade de teorier som antog att den effektiva marknaden av sig själv strävade mot jämvikt, eftersom de antar att vinst kommer att återinvesteras. Så är dock inte fallet, enligt Keynes. Tvärtom kan de av olika anledningar snabbt dras tillbaka från marknaden. Denna egenskap hos kapitalismen innebär, skriver Keynes, ungefär detsamma som om en jordbrukare skulle läsa väderleksrapporten på morgonen och bestämma sig för att sälja sitt jordbruk bara för att återvända några dagar senare när vädret ser mer lovande ut. Kortsiktig spekulation är alltså djupt destruktiv. Av denna anledning är marknaden i behov av medveten men indirekt stimulering med hjälp av statens ”synliga hand”. Keynes teori kunde legitimera en aktiv politik för ökade statsutgifter, full systerställning och sänkta räntor. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att rörelsen från Keynes till keynesianism som ekonomisk doktrin och policy många gånger innebar att teorins progressiva potential begränsades och underminerades. I sina yttersta former kom keynesianismen att hävda att statens reformer och interventioner i kapitalismen kunde avskaffa ekonomiska kriser och leverera ändlös tillväxt. Även om denna avradikalisering – med Joan Robinsons uttryck – har kallats ”oäkta keynesianism” bör inte Keynes i originalversion romantiseras. Keynes själv accepterade många av den neoklassiska ortodoxins antaganden, inte minst den subjektiva värdeläran, och har därför själv bidragit till den så kallade oäkta keynesianismen.

Uppfattningen om att keynesianistisk ekonomisk politik kunde hindra och - kanske till och med oskadliggöra - kapitalismens kriser utmanades av naturliga skäl under det krisdrabbade

1970-talet och lämnade plats för nyliberalismens inträde på scenen. Mer än så: Perry Andersson har till och med hävdat att nyliberalismen är den mest framgångsrika ideologin någonsin. Denna term är emellertid inte helt lätt att beskriva eftersom den har kommit att betyda så pass mycket. Det finns inte någon samstämmighet om vad nyliberalismen egentligen är för något.

Dessutom, vilket förvärrar läget ytterligare för en undersökning av det slag som företas här, accepterar ytterst få som till dagligdags skulle kallas nyliberaler själva denna etikett.

Under 1930-talet fram till slutet av 1950-talet identifierade sig emellertid personer som vi idag tänker på som nyliberaler i hög utsträckning också själva som sådana. Under den här tiden användes termen nyliberalism främst för att beskriva en samling ekonomiska idéer som förknippades med namn som Friedrich Hayek, Milton Friedman, George Stiegler och Ludwig von Mises. Friedman flirtade med epitetet så sent som 1961. Samtliga deltog på det berömda Walter Lippmannsymposiet 1938 där Alexander Rüstow föreslog termen nyliberalism som ett avfärdande av kollektivism, socialism och laissez-faireliberalism.

Anledningen till att denna skola överhuvudtaget överlevde var att nyliberalismen som ekonomisk teori fick tak över huvudet när den politisk-akademiska intellektuella och aktivistiska organisationen Mont Pelerinsällskapet bildades 1947 av Hayek, Friedman, Stiegler, von Mises, med flera. och när Institute of Economic Affairs (IEA) skapades 1955. Mont Pelerinsällskapets medlemmar var heterogena, men kan indelas i tre teoretiska och

politiska läger: den tyska ordoliberalismen (med Alexander Rüstow m.fl.); den österrikiska skolan (med Hayek, von Mises, m.fl.); och den neoklassiska Chicagoskolan (med Friedman, Becker, Stigler, m.fl.).

I denna organisation samsades alltså ordoliberalernas kombination av fri ekonomi och stark stat med såväl den hayekska kritiken mot centralbanken som institution och stöd för ett fritt bankväsende, där marknaden får möjlighet att realisera sin potential som informationsväsen, som med chicagoskolans argument för en oberoende centralbank. För oss oinvigda kan detta lätt leda till en del förvirring. Staten demoniseras samtidigt som den beskrivs som nödvändig.

Denna förvirring har att göra med att det är lätt hänt att tillskriva nyliberalismen den klassiska liberalismens uppfattning om ett tydligt motsatsförhållande mellan staten och marknaden, där argumentet är att staten ska dra sig undan från marknaden och där marknaden ska avregleras. Trots att många (inte minst nyliberaler själva) har placerat nyliberalismen (och sig själva) som förvaltare av Adam Smiths tänkande och den klassiska liberalismen är detta ett tveksamt drag. Nyliberaler skriver nämligen inte alls under på idén om den minimala nattväktarstaten hos den klassiska liberala traditionen.

I Never let a Serious Crisis go to Waste. How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown (2013) argumenterar Philip Mirowski för att nyliberalismen i Mont Pelerinsällskapet bestod av ett antal förslag och program för att fylla, ta över och förändra den starka staten för att skapa frihet genom *konstruk-*

tionen och bevarandet av marknader, snarare än laissez-faireliberalismens minimala stat. Kanske är det lämpligare att tala om omregleringar istället för avregleringar. Dessutom skiljer sig den nyliberala uppfattningen om marknader från såväl den klassiska liberalismen som från den neoklassiska skolan genom avståndstagandet från idén om att den skulle fungera som en anordning för allokering av fysiska resurser och varor; istället betraktas den som en informationsprocessor som överskrider varje individs förmåga att förstå och bedöma information (priser). Om marknaden skulle misslyckas beror det inte på marknadens brister utan på för lite marknad eller yttre hinder. Lösning är alltså mer marknad, med hjälp av en stark stat om så behövs. Marknaden är närmast något slags överlägset kollektivt väsen snarare än en samling atomistiska individer.

I David Harveys bredare definition av nyliberalismen som teori i *A Brief History of Neoliberalism* (2005) återkommer viktiga delar av Mirowskis karaktärisering. Först och sist, skriver Harvey, är nyliberalismen en politisk-ekonomisk teori som hävdar att mänskligt välbefinnande bäst gynnas genom att individuella entreprenörsfriheter frigörs inom ett institutionellt ramverk som karaktäriseras av starka rättigheter till privat egendom, fria marknader och fri handel. Även Harvey betonar statens roll när sådana förhållanden ska skapas och bevaras. Exempelvis lyfter han fram dess roll för att upprätthålla pengarnas kvalitet, integritet och stabilitet. Staten ska också tillhandahålla de militära, polisiära och legala strukturer och funktioner som krävs för att upprätthålla privat-egendomen och för att garantera att marknaden fungerar. Vad mera är: om

marknader inte existerar (för exempelvis vatten, land, utbildning, hälsovård, socialförsäkringar, miljöförstöring) ska de skapas – om nödvändigt av staten.

Till skillnad från Mirowski argumenterar Harvey för att det är viktigt skilja mellan nyliberalism som (förvisso motsägelsefull och pluralistisk) ekonomisk teori och *nyliberaliseringens* faktiska pragmatism och ojämna implementering. ”Ismen” har att göra med nyliberalernas ekonomiska och politiska tänkande, till skillnad från nyliberaliseringen som snarare bör förstås som policy och process. I allmänhet har nyliberaliseringen som process inkluderat flexibilisering av arbetsmarknaden, av- eller omreglering av finansmarknaden samt finansialisering, avlägsnande av tulltaxa och statsunderstöd, privatisering av statsägda industrier och nyttigheter, kommodifiering av tjänster som tidigare har varit gratis och skifte från direkt och progressiv till indirekt och regressiv beskattning. Delar av denna utveckling har kommit att sammanfattas med termen ”Washington consensus”, som pekar mot den nyliberala policy som Washingtonbaserade institutioner som IMF och Världsbanken har villkorat sina lån till fattiga utvecklingsekonomier med sedan 1980-talet. Dessa politiska villkor för lån har inkluderat minskade statsutgifter, privatiseringar, liberalisering av marknader och låga skatter.

Från 1970-talet inträffar något intressant; i takt med att nyliberalismen vinner inflytande är det allt färre som kallar sig nyliberaler. Dessutom försvinner uttrycket i hög utsträckning från ekonomiskrävet och blir istället ett allt vanligare uttryck inom samhällsvetenskapen och den allmänna politiska diskussionen. Dessa förändringar bidrar även till det breddade innehållet i termen från namnet på en ekonomisk teori till namnet på en policy och vidare till ett bredare, politiskt, ekonomiskt, ideologiskt, kulturellt, rumsligt och socialt fenomen. 2005 inleddes en antologi som tar sig an nyliberalismen i den här breda meningen med följande utsaga: ”We live in the age of neoliberalism.” Det är alltså inte längre endast tal om 1) en doktrin eller ideologi (nyliberalism), 2) en policy eller 3) en process (nyliberalisering). Istället har vi nått fram till en fjärde nivå: 4) nyliberalism som beteckningen för en fas i kapitalismen som relaterar till dess klasstruktur och till olika former av kapitalackumulation. Uttrycket nyliberalism har således ömsat skinn från den strikt teoretiska meningen till att beteckna en hel epok.

2007: Finansiell och nyliberal kris

På samma sätt som keynesianismen stötte på svårigheter mot slutet av sin storhetstid i samband med det krisdrabbade 1970-talet kom nyliberalismen att bli hårt ansatt i samband med finanskrisen 2007. Denna dubbla kris för finanskapitalet och nyliberalismen har en gemensam historia som kan spåras drygt 40 år tillbaka i tiden. Jag ska börja med att säga något om finanskrisen och nyliberalismens roll i denna för att sedan spåra dessa dubbla kriser bakåt i tiden.

Den globala finanskrisen utlöstes av en bostadsbubbla i USA 2007. Redan 2006 syntes tecken på att något var fel. Antalet bostadsutlåningar i låginkomstområden började stiga på ett oroväckande sätt. Anledningen till att få lade märke till dessa tecken var förmodligen att många av de personer som blev av med sina bostäder var fattiga afro-amerikaner, immigranter och ensamstående kvinnor som i hög utsträckning lever i medieskugga. Istället dröjde det till mitten av 2007 innan ett krismedvetande började formas – nu började nämligen även mer välbärgad medelklass drabbas av utlåningar. Den första gruppen som inte längre kunde betala sina skulder hade fått så kallade subprimelån. Subprimelån kan kortfattat beskrivas som privata lån vilka ges i förhållande till värdet på de tillgångar som belånas istället för att värderingen sker i förhållande till betalningsförmåga. De är därför mycket sköra konstruktioner. Subprimelånen ökade dramatiskt runt 2003 när kreditvärda personer som inte redan hade lån blev allt färre. När bankerna började torka ut vände de sig istället till så kallade ”ninjas” (personer med ”no income, no job, and no assets”).

Denna marknad drabbades av krisen först, men snart spred den sig till alla former av finansiella tillgångar oavsett deras tidigare styrka eller säkerhet. Innan några praktiska reaktioner kom från statligt håll befann sig den globala ekonomin i den värsta recessionen sedan 1930-talets stora depression. Den 15 september 2008 hade krisen nått Wall Streets kärna och fick Lehman Brothers på fall. Detta blev till en katalysator som spred krisen vidare till finansmarknadens alla delar.

Krisen som startade i USA och England spred sig alltså i det här läget snabbt och drabbade de svagaste länkarna i kedjan värst. När Euron hamnade i kris drabbades ett antal länder hårt: Grekland (medlem i eurosamarbetet sedan 2001), Spanien (medlem i eurosamarbetet sedan 1999), Portugal (medlem

i eurosamarbetet sedan 1999). Island och Irland blev också snabbt indragna i krisen eftersom deras banker var djupt involverade djupt i den avreglerade finansmarknaden samtidigt som de inte hade samma ekonomiska muskler som USA och England. I flera av dessa länder är den efter tio år fortfarande pågående finanskrisen högst påtaglig. Idag kan det vara lockande att betrakta dem som begränsade kriser i givna länder, istället för en pågående kris orsakad av den nyliberala ekonomiska ordningen. Denna lockelse har utnyttjats systematiskt av nyliberaler som använt sig av frågan om statsskuld för att flytta fokus från frågan om regleringar av finansmarknaderna, trots att de enorma räddningspaket som genomfördes av den amerikanska staten under finanskrisen gjordes för att rädda privata banker och företag. Om de framstår som nationella kriser är det för att de har blivit gjorda till sådana. Om de krisdrabbade nationella ekonomierna har sitt ursprung i finansmarknadernas kärnor (Wall Street och The City) och om dessa i nuläget verkar vara stabila betyder inte detta att krisen är löst, utan bara att den – precis som kriser skjuts in i framtiden genom olika former av tillfälliga lösningar – har blivit tillfälligt flyttade i rummet och närsomhelst kan slå tillbaka mot systemet som helhet.

När kreditåstramningen var ett faktum försökte många stater med USA i förarsätet rädda de olika bankerna från kollaps med enorma räddningspaket. Bankerna var ”too big to fail”. Till skillnad från de medborgare som inte kunde betala sina bostadslån fick bankerna skuldamnesti. Så går det till när vinster privatiseras och risker socialiseras i vad den slovenske filosofen Slavoj Žižek har kallat för en slags socialism för de rika.

Så här i efterhand är det lätt att tänka att riskerna med den privata skuldsättningen borde ha varit uppenbara. Varför reglerades inte den ohämmade spekulatjonen? Varför såg ingen alla de varningstecken som trots allt fanns?

Ett svar som givits till den frågan är att nyliberala ekonomer och politiker både har dolt riskerna genom ideologisk verksamhet och medverkat till att skapa finanskrisen genom utvecklandet av finansiella innovationer och tekniker. Skulderna, som var osäkra som sådana, omvandlades dessutom till säljbara ”försäkrade” finansiella tillgångar – det är denna tekniska innovation som kallas för derivat. De olika skulderna klumpades samman och utsattes ytterligare en omgång av ”finansialisering” när de såldes vidare för ett paketpris – en tredje aktör spekulerade alltså på den eventuella risken hos ett antal

subprimelån men kunde ta ut ränta så länge majoriteten av låntagarna kunde betala.

I denna process var antagandet om att risken för utebliven avbetalning av skulderna kunde beräknas exakt samt försäkras finansiellt av stor vikt. Dessa beräkningar gjordes utifrån ett antagande om en slags evig prisökning på bostäder och den nyliberala föreställningen om att marknaden alltid har rätt. Mirowski menar till och med att de nyliberala ekonomernas ideologiska verksamhet och deras utveckling av finansiella tekniker är en av de viktigaste skillnaderna mellan krisen 1929 och 2008.

Om detta stämmer är det inte förvånande att många förutspådde nyliberalismens död i samband med finanskrisen. Oavsett frågan om nyliberalismen verkligen underminerades av denna kris eller inte är det uppenbart att nyliberalerna kunde spela rollen som ideologer och utvecklare av finansiella tekniker först genom att utmana och besegra keynesianismen. Detta ger två anledningar att vända blicken bakåt mot 1970-talet. Det var under detta decennium som viktiga delar av de ekonomiska och sociala tendenser som blomnade ut under finanskrisen började gro. Lösningarna på kriserna på 1970-talet lade grunden för finanskrisens utbrott drygt trettio år senare. Undersökning av denna fråga kommer även att kunna lägga grunden för en diskussion om keynesianismens och nyliberalismens ekonomiska och sociala grogrund.

1974: Nyliberalismens och finanskrisen gemensamma rötter

1973 och 1974 utbröt den första krisen av globalt mått efter andra världskriget. Några år innan dess, i augusti 1971, hade Bretton Woodssystemet brutit samman. Detta system skapades 1945 som ett svar på en allt mer spridd föreställning om att kraschen 1929 orsakades av avsaknaden av regleringar av valuta och av finansiell spekulation. En av systemets konstruktörer var Keynes. Bretton Woodssystemet vilade mot en förändring av maktbalansen mellan finanskapitalet, det produktiva kapitalet och arbetskraften, där finanskapitalet för tillfället hade förlorat mycket av sitt inflytande. Hela systemet bröt samman när USA inte längre ansåg sig tjäna på det och när finanskapitalet hade återtagit sin forna maktposition på bekostnad av arbetarrörelsen och det produktiva kapitalet.

Dessa skiften i maktbalansen mellan kapitalismens viktigaste klasser utvecklades under en 30-årig period som

Så här i efterhand är det lätt att tänka att riskerna med den privata skuldsättningen borde ha varit uppenbara. Varför reglerades inte den ohämmade spekuleringen? Varför såg ingen alla de varningstecken som trots allt fanns?

tog vid efter andra världskriget och sträckte sig fram till början av 70-talet, som brukar kallas för ”rekordåren” på grund av den iögonfallande frånvaron av allvarliga kriser och den tillsynes oproblematiska tillväxten.

Rekordåren har ibland beskrivits i termer av samförståndsanda, där arbetarrörelsen och kapitalet på något sätt skulle ha kommit överens om att sluta fred och där staten skulle ha använt sig av en keynesianistisk ekonomisk politik för att hindra att ekonomiska kriser bröt ut. Detta implicerar en föreställning om att det var keynesianismen som sådan som var själva orsaken till högkonjunkturen och att denna valdes för att förnuftiga makthavare kom överens om denna lösning, snarare än att rekordåren var ett resultat av konflikter, arbetarrörelsens allt starkare position, eftergifter från den härskande klassen inför hotet om revolutionär utveckling och av militär upprustning som stimulerade ekonomin. Föreställningen om en keynesianistisk epok eller kompromiss är problematisk av den enkla anledningen att det finns en hel del tecken på att de åtgärder som keynesianismen erbjöd inte sattes i verket som *medveten policy* förrän mot mitten av 1960-talet och början av 1970-talet i England, Tyskland och USA. Dessutom uppstår frågan varför keynesianistisk ekonomisk politik inte kunde lösa kriserna som närdes mot slutet av 1960-talet och blomnade ut mot mitten av 1970-talet.

Snarare än ett resultat av samförståndsanda var rekordåren följden av konflikt och arbetarklassens relativa styrka i maktbalansen med kapitalet. Under rekordåren hade den höga tillväxten tillåtit att arbetarklassen via en alltmer utbyggd välfärdsstat och via högre löner kunde tillägna sig en större del av produktionsöverskottet samtidigt som det produktiva kapitalet kunde tillgodogöra sig vinst. De ökade lönerna och den utvidgade välfärdsstaten var i en direkt mening ett resultat av arbetarrörelsens mobilisering och organisering, men de segrar som vanns var även villkorade av maktbalansen mellan arbete och kapital som i sin tur påverkades av borgerlighetens rädsla för det konkurrerande systemet i öst, hotande strejker, uppror och revolution, den massiva upprustningen under kalla kriget och den lika massiva förstörelsen under andra världskriget som gjorde att utrymmet för den tillväxt som låg till grund för rekordåren var stort. Tillsammans innebär detta att arbetslösheten var låg, vilket pressade lönerna uppåt och gav arbetarklassens självförtroende och en god utgångspunkt i konflikten med kapitalet.

Mot slutet av 60-talet stötte kapitalet

alltså på allt större hinder i sin strävan efter högre vinster. Ur dess synvinkel var en utökad tillgång till foglig och billig arbetskraft ett akut problem om vinsterna skulle kunna ökas. Hur överskreds då detta hinder? Hur löstes 70-talets kriser?

Ett sätt var att uppmuntra invandring. 1965 slöts en ”Immigration and Nationality Act” i USA som gav dess kapital tillgång till världens arbetskraftsreserv. Mot slutet av 60-talet försökte man med samma strategi även i Frankrike, England, Tyskland och här i Sverige. Ett annat sätt var att utveckla teknik som krävde färre antal arbetare. Ett exempel på detta är robotiseringen av bilindustrin som skapade arbetslöshet.

Om dessa strategier för att övervinna arbetarklassens makt misslyckades fanns det på 80-talet makthavare som Ronald Reagan, Margaret Thatcher och general Augusto Pinochet som beväpnade med den nyliberala ideologin var beredda att utmana och begränsa arbetarklassens organisering med hjälp av staten. Under 80- och 90-talet attackerades arbetarrörelsens organisering samtidigt som fokus skiftades från en politik för full sysselsättning till en politik som bekämpade inflation. I vissa fall skapades arbetslöshet medvetet för att minska arbetarrörelsens makt och handlingsutrymme. Kapitalet flyttade även till platser där det fanns stora mängder oorganiserade arbetare, viliga att ta ett jobb för en låg lön.

Under de senaste 25 åren har ojämlikheten och arbetslösheten ökat. Parallellt har kapitalet – framförallt finanskapitalet – återtagit sin maktposition, ökat sina vinster och fått tillgång till billigare och mer disciplinerad arbetskraft. Denna lösning skapade emellertid nästa hinder som ställde sig i vägen för kapitalets vinstjakt. En försvagad arbetarklass och större reservarbetskraftsarmé resulterade i en stagnerande reallöneutveckling eftersom fler hade varit beredda att ta ett jobb med sämre villkor. Detta innebär i sin tur att det fanns färre som hade råd att köpa de varor och tjänster som producerades. De ökande vinsterna innebär alltså *på en och samma gång* ett hot mot vinsterna eftersom den samlade efterfrågan i förhållande till tillväxten minskade. Kapitalet saknade kort sagt en marknad. Hur löstes detta problem?

En form av lösning var att exportera kapital och skapa nya marknader. Denna strategi är förvisso lika gammal som kapitalismen själv, men från 70-talet och framåt intensifierades skuldfinansieringen av ett stort antal utvecklingsländer. Detta ledde till en skuldkris på 80-talet där mer än 40 länder i framförallt Afrika och Latinamerika

fick problem med betalningarna. När denna kris inträffade fick IMF, som nu var arbetsplats för en stor mängd nyliberala ekonomer, uppdraget att se till att pengarna kom tillbaka till de västerländska långgivarna. En viktig del av denna process var IMF:s strukturanpassningsprogram som innebar mer monetarism och nedskärningspolitik som ett villkor för att dessa länder skulle få ytterligare lån och undvika kollaps. En annan form av lösning kom till stånd från 1980-talet och framåt när den enorma kinesiska marknaden öppnades. 1989 föll Berlinmuren och gränserna för kapitalets utbredning österut upphävdes.

Men det fanns även ett annat sätt att lösa problemen med efterfrågan när lönerna stagnerade på bekostnad av vinsterna. Skillnaden mellan löntagarnas sjunkande löner och deras tidigare köpkraft täcktes med hjälp av uppfinningen av kreditkort samt av ökad privat skuldsättning. När bostadsbubblan expanderade växte även idén om låntagarens kreditvärdighet eftersom den beräknas på antaganden om tillgångarnas värde och inte på verklig betalningsförmåga – vilket i sin tur även hjälpte till att upprätthålla efterfrågan. Dessutom avreglerades finansmarknaden under 80- och 90-talet vilket innebär att nya former av vinster kunde skapas. Det är intressant att notera att spekulering på skulder och framtida kontrakt ända fram till 90-talet betraktades som illegal aktivitet i många amerikanska stater. Men med hjälp av Milton Friedman och en stark nyliberal lobby legaliserades denna form av spekulering.

Tillsammans med pengar från bostads-

affärer kunde alltför konsumera med hjälp av kreditkort och andra kreditformer. Den konsumtion som tidigare finansierats med löner täcktes således upp av ökad privat skuldsättning. Utan denna förändring hade vi med mycket stor sannolikhet fått uppleva allvarigare kriser långt tidigare än 2007.

Detta betyder att finanskrisen (*kreditåtstramning*) är rotad i det sätt som kapitalet löste problemet med sviktande efterfrågan (*kreditökning*) som i grund och botten hade kunnat utvecklas till en överproduktionskris. Detta är även ett exempel på hur ackumuleringen av kapital i form av vinster och finansialisering av tillgångar är tätt sammankopplade i kapitalismen i allmänhet och där den finansiella sidan kommit att dominera under de senaste 40 åren. Nyliberalismen skulle kunna beskrivas som en finansvänlig lösning på den haltande kapitalackumuleringen mot slutet av rekordåren.

Idag vet vi att skapandet av nya marknader och skapandet av skuld inte kunde fortsätta i all evighet och att lösningarna på en hotande överproduktionskris i slutändan resulterade i den allvarligaste krisen sedan 30-talet. Efter de senaste 40 årens krisande kapitalism blir det allt svårare att förstå rekordåren som kapitalismens normal-tillstånd.

1974-2017:
Återupprättande av klassmakt i krisens kölvatten

Dessa nedslag i nyliberalismens och finanskrisen gemensamma historia har gett fördelningen av begreppet nyliberalism ett innehåll. Mot denna

”

Harvey argumenterar för att nyliberalismen sammantaget bör förstås som en politisk ideologi som har syftat till att återetablera goda villkor för kapitalackumulation samt återtagande av den klassmakt som började hotas mot slutet av 1960-talet.

begreppsliga och historiska bakgrund står det helt klart att det inte räcker att förstå nyliberalismen som doktrin och policy. I sådana fall hade det räckt med en ideologisk förändring eller en förändring av den ekonomiska politiken för att göra sig av med nyliberalismen. Snarare erbjöd de nyliberala recepten på problemet med kapitalackumulation kortsiktiga lösningar – även om dessa endast flyttade problemet i tid och rum som kom tillbaka och skapade nya kriser. Samtidigt skulle det förmodligen vara att gå alldeles för långt att kalla keynesianismen för en reflektion eller ett resultat av krisen 1929 och rekordåren samt nyliberalismen för ett resultat av krisen 1973-74 och en förhoppning om att kapitalackumuleringen skulle kunna återupprättas. Detta skulle innebära att dessa ismer och former av ekonomisk politik blott är en överbyggnad som orsakats av den ekonomiska basen. Det vore dock ännu mer problematiskt att anta att dessa ismer inte har något alls med kapitalismens utveckling att göra och att de skulle representera ett slags öppet val mellan olika ideologier eller teorier.

Harvey argumenterar för att nyliberalismen sammantaget bör förstås som en politisk ideologi som har syftat till att återetablera goda villkor för kapitalackumulation samt återtagande av den klassmakt som började hotas mot slutet av 1960-talet. Denna ideologi har slagit rot på ett ojämnt sätt, vilket synliggörs genom uttrycket nyliberalisering. Vad det gäller kapitalackumuleringen verkar det rimligt att hävda att nyliberalismen förvisso var ett val, men ett val som blev allt svårare att undvika i den mån som kapitalet skulle kunna expandera. Detta innebär emellertid

BILD. Urklipp från brittisk antikapitalistisk affisch. Friedman, Thatcher, Reagan, Blair och Cameron.

Hur ska vi bedöma föreställningen om att Brexit, Trump och andra aktuella politiska skeenden representerar slutet för den nyliberala eran?

inte att nyliberalerna lyckades med att återetablera de höga vinsterna från rekordåren, även om det enligt Harvey gick desto bättre med återupprättandet av klassmakten.

Marxisterna Gérard Duménil och Dominique Lévy delar Harveys argument, men går ett steg längre och hävdar att nyliberalismen bör förstås som en ny social ordning och epok där de rikaste individernas makt och inkomster återetablerades efter en period präglad av bakslag för denna grupp och i samband med en strukturell kris för kapitalismen som system. Denna övre del av kapitalistklassen benämns som finanskapitalister.

Oavsett om man bör förstå nyliberalismen som en kombination av ideologi (-ism) och process (-isering) eller som en epok bör den intellektuella historien om förhållandet mellan keynesianism och nyliberalism skrivas stadigt förankrad i kapitalets dramatiska 1900-talshistoria, men utan att helt och hållet låta dem drunkna i dessa vatten. För uppfattning om nyliberalism som process och som fas i kapitalismen gäller hursomhelst att själva det kapitalistiska systemet måste utmanas om nyliberalismen ska kunna utmanas.

2007-2017: Nyliberalism utan nyliberaler?

I november 2008 besökte drottning Elisabeth II London School of Economics. Varför, frågade hon med en självklarhet som endast en feodal monark skulle kunna uppvisa, förutsåg ingen finanskrisen? Ekonomerna kunde dessvärre inte svara på den frågan direkt. Några månader senare arrangerade de istället ett seminarium för att formulera ett svar till hennes majestät. Ekonomernas förklaring till finanskrisen handlade om att den egna kåren uppenbarligen låtit önsketänkande och hybris ta plats på bekostnad av ett kritiskt förhållningssätt. Krisen kan alltså enligt detta svar förklaras av ekonomernas psykologiska tillstånd och teoretiska brister.

Även den tidigare chefen för Federal Reserve Alan Greenspan är självkritisk. Han erkände inför kongressen att finanskraschen visade den nyliberala monetarismens bristfällighet som ekonomisk teori och policy. Det verkade med andra ord som om nyliberalismen hade förlorat sitt momentum.

Greenspans efterträdare Ben Bernanke var emellertid inte alls lika ångerfull. Han har till och med sagt att: "Jag anser inte på något vis att krisen kräver av oss att vi ska ompröva nationalekonomi och finansvetenskapen från grunden." Och nog är det så att det är svårt att finna tydliga tecken som visar

att utvecklingen i grunden har slagit in på en annan väg. Däremot finns spridda utslag av ånger i den nyliberala ekonomkåren och svårigheter att finna några självbetitlade nyliberaler. Mirowski har skrivit en hel bok om hur nyliberalerna har ömsat skinn och börjat kalla sig andra saker, samtidigt som nyliberalismen har triumferat och gått stärkt ur finanskrisen. Det är därför som Crouch konstaterade att praktiskt taget allt består av denna den mest framgångsrika ideologin någonsin.

Idag verkar det vara oåterkalleligheten hos just de nyliberala reformer som tidigare försköt den hotande överproduktionskrisen i tid och rum med hjälp av avregleringar och ökad individuell statlig skuldsättning som är det största hotet mot kapitalackumulation. Hitills har vi inte sett ett tillräckligt kraftfullt politiskt alternativ med kapaciteten att ändra den ekonomiska och politiska riktningen. Dessutom existerar inte de villkor (arbetarrörelsens styrka, systemkonkurrens mellan öst och väst och rädslan för revolution hos borgerligheten som fick kapitalet att gå med på vissa reformer, den tillsynes oändliga tillväxten, militär upprustning, etcetera) som var för handen under rekordåren.

Hur ska vi bedöma föreställningen om att Brexit, Trump och andra aktuella politiska skeenden representerar slutet för den nyliberala eran? Dessa händelser måste först och sist undersökas var för sig, eftersom de skiljer sig på viktiga sätt (exempelvis finns det progressiva och internationalistiska anledningar att stödja Brexit, vilka man får leta länge efter i fallet Trump). Samtidigt finns det förutsättningar i de olika fallen som förenar dem, vilka denna artikel har ägnat sig åt att undersöka – finanskrisen som fortfarande pågår 10 år efter sitt utbrott, förhållandet till 40 år av nyliberal politik och ökande ojämlikhet, arbetarklassens och -rörelsens minskande makt, etc.

Även om något uttömmande svar på frågan om nyliberalismens död eller liv efter döden inte kommer att erbjudas här borde under alla omständigheter dessa förutsättningar ingå i svaret. Dessutom visar min undersökning av begreppet nyliberalism att det är fullt möjligt att nyliberalismen som hegemonisk "ism" utmanades av finanskrisen 2007-2008 och fick ytterligare en dödsstöt med BREXIT och Trump, samtidigt som nyliberaliseringen fortgår och den nyliberala epoken fördjupas snarare än går upp i rök. Allt detta återstår dock att se.

En marxist bör dessutom vara försiktig med användningen av begreppet nyliberalism. Det finns nämligen viktiga politiska risker med uttrycket om det

inte förankras stadigt i en analys av kapitalismen. Alltsedan "World Social Forum" i Seattle 1999 har vänstern riskerat att förlora organisationer och aktivister till ett antinyliberalt politiskt program som hade kunnat vara en del av en antikapitalistisk kamp för socialism. Denna utveckling har även resulterat i viktiga strategiska problem och tveksamma allianser. Dessutom må keynesianismen ha varit en ekonomisk doktrin som den antikapitalistiska vänstern har anledningar att föredra framför nyliberalismen, men detta får inte skymma sikten för det faktum att båda är sprungna ur specifika politiska och ekonomiska konjunkturen i kapitalismens historia och att de i grund och botten består av olika förslag på hur kapitalackumulation ska gå till.

Ett skäl till att använda termen nyliberalism – trots att det råder så pass stor förvirring i användningen av begreppet i allmänhet och trots att det riskerar att flytta fokus från kapitalism och antikapitalism till nyliberalism och antinyliberalism – är att den ekonomiska politiken, processerna och den ekonomiska utvecklingen som tog vid i mitten av 70-talet och satte punkt för rekordåren är i behov av en beteckning. Om vi inte talar om detta skifte som ett skifte till nyliberalism/isering får vi leta efter eller skapa andra termer.

Oavsett om Brexit, Trump och andra aktuella politiska händelser representerar förverkligandet av nyliberalismen eller dess underminering är det fråga om ett – förvisso motsägelsefullt – slag mot de eliter som har dominerat politiken och ekonomin under de senaste 40 åren. Men detta innebär inte på något vis att exempelvis Trump skulle vara ett hot mot kapitalackumulationen som sådan. Snarare betyder det att han eventuellt representerar andra intressen inom kapitalet. Samtidigt är det viktigt att påpeka att det inte alls står klart att Trump skulle vara något annat än finansvänlig. En viktig ingrediens i den nya amerikanska administrationen är "reaganism" – det vill säga avreglering, sänkta skatter och militära utgifter. Vad som har kommit upp till ytan i samband med den senaste tidens politiska händelser är de inre splittringar som finns inom kapitalet och hur de kommer till uttryck genom en kamp över staten som ett verktyg för olika former av kapitalackumulation och ett lika motsägelsefullt uttryck för protest från alla de som drabbats av nyliberalismen. Återigen kommer vi emellertid tillbaka till frågan om vad som egentligen menas med nyliberalism. <<

Underlaget för denna artikel finns i notapparaten som publiceras i sin helhet på Röda rummets hemsida.

Hjälp molnen högre uppstiga...

Anteckningar från en torr och kall vår

Denna torra och kalla vår ber mig redaktionen för *Röda Rummet* att skriva en artikel om vinster i välfärden i Reepaluutredningens spår. Vad kan det bli annat än en klagevisa?

Hos vädret torrt/nu kölden sommaren river.

Det finns mycket att klaga över. Nog kan det tyckas som om Lars Wivallius, äventyraren, bedragaren, poeten, sedermera advokaten, skulle ha haft annat än vädret att klaga över när han satt internerad på Kajaneborg i norra Finlands skogar i fem års tid på 1630-talet och troligen under den tiden (det är många uppgifter som är vaga om Wivallius) skrev sin mest kända dikt, ***Klagevisa över denna torra och kalla vår.***

Men att tala om vädret kan som bekant stå för så mycket annat.

Denna kalla och torra vår har vi kunnat klaga – ja inte bara klaga: förskräckas, förfäras, vredgas – över Trumps vildsinta utfall mot klimat, migranter och sjuka; över att den president som valdes i Frankrike före-

språkar en politik som sannolikt kommer att gynna Le Pen; över rapporterna om afghanska ungdomar som begår självmord sedan de fått höra att det är tryggt att skickas till ett land de aldrig varit i och där svenska myndigheter inte vågar vistas; över en sossekongress med satsning på fler poliser som huvudsvar på samhällsproblemen; över det fortsatta dödandet i Syrien och den nya ökningen av antalet döda flyktingar på Medelhavet.

Och över välfärdsutredningen som under Ilmar Reepalus ledning presenterat sitt slutbetänkande, och tagits till sitt bröst av Vänsterpartiet, allt medan de privata välfärdsföretagen ylar i protest.

Om det finns det mycket att säga, och klaga över.

*Låt vädret kallt och torkan oblid
Ej tvinga rosorna röda,
Låt åkern stolt ej läggjas så nid,
Att han ej bonden kan föda!*

Det som händer när klagan blir för stor är att orden torkar in. Sällan har jag känt sådan tvivel på att tala om vinsterna i välfärden. Allt är redan sagt för länge sedan. Men mitt ömkande tillstånd viker något när jag får höra rubriken redaktionen tänkt sig för temanumret: Nyliberalismens kris.

Om detta är en kris för nyliberalismen – då ska vi inte låta oss förledas att tro att den är till vår fördel.

Man blir långsint av evighetslånga torra och kalla vårar. Så jag rotar i det som visserligen redan är sagt för länge sedan.

I inledningen till Tidsignal nr 4 från 2006, ett nummer om samhälle, hälsa och vård, skrev Gunilla Berglund och jag om den nyliberala ekonomiska doktrinen *New Public Management* som förespråkade att marknadsprinciper skulle överföras till offentlig sektor:

”*New Public Management* är idag en teori på nedgång. Enligt dess kritiker finns det inga som helst bevis för att den lett vare sig till produktivitetsökning eller till ökad välfärd.”

Vi hänvisade till en värdering som publicerats på Världsbankens egen hemsida där NPM-reformerna i Västeuropa och andra OECD-länder beskrevs som ett misslyckande.

Så redan 2005 fanns det starka skäl att misstro nyliberalismens anspråk. Spelade det någon roll? Nej. I början av 90-talet hade kommersialiseringen av välfärden i Sverige inletts med just NPM-interventioner, som köp-och-sälj och beställar-utförar-system. Men från 2006 och framåt – framförallt

sedan den borgerliga alliansen bildat regering – ökade kommersialiseringen kraftigt. Privatiseringarna tog fart. Man skulle kunna säga att nyliberalismen varit i kris under en stor del av en tid som den tillåtits ta över i svensk välfärdssektor. Har krisen på något sätt dämpat lusten till nyliberala åtgärder? Nej, inte på något som helst sätt, eller nästan inte alls.

Kommersialiseringens former

Det som dämpats har möjligen varit lusten att privatisera akutsjukhus, vilket möjliggjordes av den så kallade startlagen som infördes 2007. Efter något enstaka förslag om sjukhusprivatisering valde de borgerliga partierna istället att satsa på kommersialisering i andra skepnader.

En form för kommersialisering är OPS, Offentlig-privat samverkan, där ett privat företag får uppdraget att både finansiera, bygga och under en lång tid driva en offentlig verksamhet. När landstinget i Stockholms län beslöt att bygga Nya Karolinska sjukhuset med en OPS-konstruktion hade man i Storbritannien redan flera års erfarenheter av PPP, Public Private Partnership. Överallt där det hade införts hade vårdplatsantalet minskat

ARTIKELFÖRFATTARE

Maria Sundvall

är läkare inom psykiatri och sedan många år tillbaka medarbetare i Röda rummet.

”

Upphandlingar var länge den dominerande formen för privatisering. Det normala är att den som lovar att utföra välfärdstjänsten billigast vinner anbudet. Risken för kvalitetsförsämring och personalinskränkning är uppenbar.

och sjukhusen blivit dyrare. Eftersom offentliga verksamheter alltid kan låna till bättre villkor än privata blev det dyrare med privat finansiering. När planerna för Nya Karolinska sjukhuset framfördes varnade kritiker med hänvisningar till de brittiska erfarenheterna. Spelade det någon roll? Nej. Det är först nu NKS-skandalen briserat i knät på de styrande. Svenska Dagbladet journalisterna Henrik Ennart och Fredrik Hellgren har dokumenterat processen i den prisade boken *Sjukt hus. Globala miljardsvindlerier – från Lesotho till Nya Karolinska* (Ordfront, 2016). Läkarföreningen i Stockholm har protesterat i flera år.

Upphandlingar var länge den dominerande formen för privatisering.

BILD. Ardalan Shekarabi och Ilmar vid överlämnandet av betänkandet *Kvalitet i välfärden – bättre upphandling och uppföljning*.

Det normala är att den som lovar att utföra välfärdstjänsten billigast vinner anbudet. Risken för kvalitetsförsämring och personalinskränkning är uppenbar. I den mån kvaliteten beaktas är den hart när omöjlig att mäta. I den kommersialiserade vården blir det dessutom allt lägre i tak – kritik är illojalitet. Det visades till exempel i den externa utredningen om den så kallade strumpupphandlingen i Stockholmslandstinget, den upphandling som innebar att företaget Onemed kunde fakturera landstinget 6 000 kr för ett par stödstrumpor. Enligt en artikel i *Dagens Nyheter* 28 april i år såg tjänstemän tidigt brister i avtalet men varningarna nådde aldrig politikerna.

Med tiden har olika former av ”kundpeng” blivit den vanligaste formen för privatisering. Skolpengen infördes redan 1992 i samband med friskolereformen. I vården blev ”vårdval” lag 2009 i LOV, Lagen om valfrihetssystem. Mekanismen i kundpengar leder till en närmast automatisk privatisering. I vårdvalsreformen kan vårdgivare etablera sig efter ett enkelt certifieringsförfarande och börja driva primärvård oavsett om det motsvarar behoven, och med frihet att själv bestämma placering. Det sägs att Sverige är unikt i att politikerna överläter åt företagen att bestämma var vårdcentralerna ska lokaliseras.

Några år efter vårdvalsreformen gjorde Riksrevisionen en granskning och fann att det blivit svårare ”att uppfylla vårdens principer om likvärdig vård för alla och att de svårast sjuka ska prioriteras”. Enligt granskningen var det främst ”patienter med mindre vårdbehov och högre socioekonomisk status som gynnats” (Riksrevisionen, *Primärvårdens styrning – efter behov eller efterfrågan?* RiR 2014:22). Vård-

centraler har i lägre grad öppnats i glesbygd och i städernas låginkomsttagarområden.

En kväll, denna kalla och torra vår, befinner jag mig på ett kafémöte med en av välfärdskampanjernas främsta talespersoner, Göran Dahlgren, professor emeritus från Liverpool. Återigen gläder jag mig över att det finns någon som orkar utveckla det redan sagda. Som inte ger upp hoppet om förnyad växtkraft.

Gott majeregn giv, lät dugga tätt ner, Lät varm dagg örterna fukta!

Dahlgren beskriver kommersialiseringsprocessen som ett av de största systemskiftena i svensk vård. Om ett par år kommer privat finansiering, i form av privata försäkringar, att öka kraftigt. Då kommer man verkligen att kunna tala om att plånboken bestämmer vården.

Synvändor

Den privata vinstdrivna vården har inneburit en förändring i regelverk och tankar, något som Dahlgren kallar synvändor. Han talar om den etiska synvändan. I hälso- och sjukvårdslagen är jämlikhetsmålet skarpt formulerat – men ändå tandlöst, blir min reflektion. Ett vinstdrivet företag kan inte ha som syfte att skapa samhällelig jämlikhet, utan att värna om ägarnas utdelning. Den kommersiella synvändan innebär att behovsperspektivet, som ska vara centralt i vården, överges och ersätts av ett efterfrågeperspektiv, och till och med ett perspektiv på den lönsamma efterfrågan. Ett exempel är när multisjuka, äldre patienter prioriteras ner för att ge plats åt korta vårdbesök av lindrigt sjuka patienter.

Privatiseringar innebär också en rättslig synvända. Offentlighetsprincipen gäller inte hos privata aktörer och beslut kan inte överklagas på samma sätt. Slutligen nämner Dahlgren den demokratiska synvändan där beslut flyttas från politiker till företag. Beslut fattas enligt regelboken – men demokratin blir tömd på innehåll när det gäller vad man får besluta om. Ett exempel är just etableringsfriheten som ger privata företag möjligheten att lokalisera nya vårdcentraler där de kan bli mest lönsamma.

Reepalus utredning

Det har rasat en strid kring vinsterna i välfärden i vår. I en lång rad av år har opinionsundersökning efter opinionsundersökning visat att en majoritet är mot vinstdrivna företag i välfärden. År 2014 tillsattes välfärdsutredningen under den socialdemokratiske veteranen Ilmar Reepalus ledning. Utredningen har nu presenterat sitt resultat i två delar.

Där beskrivs effekterna av vinstdrift i kritiska ordalag. Det finns motstridiga uppgifter om huruvida kvaliteten blir bättre med konkurrens, och det är utomordentligt svårt att mäta kvalitet i offentlig service. Det finns ingen kunskap om huruvida effektiviteten påverkas. Vinstdrift har inte lett till ökad mångfald utan till ökad koncentration hos stora vinstsyftande koncerner. Inom skola och primärvård finns det tydliga tecken på att vinstdrift lett till ökad segregation.

Förslaget i Reepalutredningen är att reglera vinsten. Den siktar in sig på det den kallar ”övervinster”, definierat som den ersättning som marknaden kan anses kräva för att skjuta till kapital. Utredningens kartläggning visar

att vinsten i välfärdssektorn är särskilt hög, speciellt när det gäller avkastningen på så kallat operativt kapital. Med detta menas det resultat som görs i rörelsen i relation till det kapital som investerats i själva rörelseverksamheten. Förslaget är att införa ett tak för vinsterna till normala vinster för tjänsteföretag, cirka 7-10 procent. Göran Dahlgren tycker att det är ett oroande förslag som legitimerar vinstdriften. Det finns en övertro på att man kan reglera vinsten, när det i själva verket är oerhört lätt för företagen att fuska och använda bokföringstekniska kryphål.

Efter åtta års processande i olika instanser kom det i april en dom i kamarrätten där 85 personer vid sju olika riskkapitalbolag dömdes att betala sammanlagt 2,3 miljarder ytterligare i skatt. Riskkapitalisterna hävdade att deras mångmiljonbonuser var inkomst av kapital, medan rätten dömde att det var inkomst av tjänst – med betydligt högre skattsats.

Listigare än vi

När den kalla, om än något mindre torra, våren återkommer efter ett par dagar av sommar, tänker jag att långsintheten riskerar att bli en sjukdom i detta klimat. Jag läser återigen sammanfattningen av Reepaluutredningen och funderar på om dess åtgärder för att begränsa vinstuttaget kan fungera. Jag minns då första gången jag drabbades av en insikt om det omöjliga i den här sortens företag – att myndigheter försöker reglera vinster i en svåröverskådlig företagssektor. Det var i slutet på 60-talet då jag läste den serie reportage om Latinamerika som författaren Sven Lindqvist skrev i *Dagens Nyheter*. En artikelserie som blev stommen till boken *Slagskuggan*, som kom ut 1969. När jag nu bläddrar i boken efter så många år, hittar jag nästan med en gång den mening som då bet sig fast:

Redan första kvällen i Latinamerika träffade jag en europeisk affärsman, som på frågan hur hans företag bar sig förklarade att "vinsten, ser du den skall man ta ut därhemma, inte här". (Atlas, 1969)

Därefter följer sida upp och sida ner med beskrivningar av hur det gick till. Man överfakturerade, moderbolaget sålde dyrt till dotterbolaget i Latinamerika. Exporten undervärderades systematiskt och importen övervärderades. I exemplet Guatemala var landet djupt skuldsatt till nordamerikanska företag och banker, samtidigt som United Fruit och andra bananbolag slapp betala skatt för den export de inte bokförde. Den skuldbörda som

på 80-talet skulle växa över alla bräddar och leda till nedskärningar i redan svaga sociala system, och till folkliga protester mot samma nedskärningar, var redan under uppbyggnad.

De är alltid listigare än vi, det är det starka intrycket som blir kvar. Eller kanske inte listigare, men mäktigare – resursstarkare. För mig kom den artikelserien att bli en hörnsten i uppbyggandet av en världsbild. Kommer svenska myndigheter att ha en chans mot vårdföretagens ekonomiavdelningar när det gäller att kontrollera att de håller sig under vinsttaket?

Vinsten som styråra

Ett problem med utredningens fokus på övervinsterna är att det reducerar problemet med vinsterna till ett resursproblem. Det är ett vanligt argument från oss vinstkritiker, att vinst drar undan medel som behövs i verksamheten. Det är instinktivt upprörande och etiskt motbjudande. Men den kanske allra största skadan av vinsten i välfärden är att vinsten blivit en styråra, för att använda Göran Dahlgrens formulering. Det påverkar även offentliga verksamheter som inte är vinstdrivna men som påtvingas samma styrmekanismer i New Public Managements anda. Och det var denna mekanism som Vänsterpartiet siktade in sig på då man efter valet 2014 tog strid om direktiven till välfärdsutredningen. När Jonas Sjöstedt talade på ABF-huset i november 2014 skrädde han inte orden: Vinsten ska bort som incitament ur välfärden, var hans budskap.

Det är lite sorgligt att Sjöstedt och Vänsterpartiet idag accepterar att vinsten blir kvar som styråra. Det paradoxala är att vänsterkrafter plötsligt framstår som Reepaluutredningens främsta försvarare, samtidigt som de borgerliga blåser till strid och Socialdemokraterna helst vill hitta någon så liten bit som möjligt att förverkliga av utredningens förslag, utan att det blir bråk. Bland utredningens vänsterförsvarare har motståndarnas aggressivitet ibland framhållits som ett kriterium på att förslagen innebär ett steg i rätt riktning. Det som väcker sådan ilska hos Svenskt Näringsliv kan inte vara fel... Och det är sant, företagarna har riktat en kanonad mot utredningen. Men det säger egentligen ganska lite om hur radikala förslagen är. Många ganska beskedliga reformer har lett till starka borgerliga protester. Det gällde till exempel medbestämmandelagen, lagen om anställningsskydd och förstas framförallt förslaget om löntagarfonder (även om det fortfarande finns en debatt om hur beskedligt det förslaget egentligen var). Varför tar de i så?

Många ganska beskedliga reformer har lett till starka borgerliga protester. Det gällde till exempel medbestämmandelagen, lagen om anställningsskydd och förstas framförallt förslaget om löntagarfonder (...). Varför tar de i så? Därför att de är bättre på att försvara sina intressen än vi är – och har resurser att göra det.

Därför att de är bättre på att försvara sina intressen än vi är – och har resurser att göra det.

Konstruktiva förslag

Det slår mig att Wivallius är så i grunden "konstruktiv" i sin klagevisa, och trots sitt bekymmersamma läge. Och det handlar inte bara om vädret. Att han orkade...

*Låt ämbetsmän få rätt bruka sin hand
Och trygg på resa sig giva,
Låt köpmänner gå till vatten och land,
tit de helst handeln driva! (...)
Still vreden, giv freden!*

Det finns konstruktiva förslag om hur välfärden kan räddas. I skriften *Morgondagens primärvård – några strategiska förslag* från 2017 föreslår Gemensam Välfärds vårdnätverk i Stockholm bland annat följande: avskaffa etableringsfriheten, avskaffa vårdvalssystemet, mer resurser till primärvården, valfrihet – utan privatisering – och avgiftsfri vård. (Se: gemensamvalfard.se.) Göran Dahlgren menar vid mötet att det vore enkelt att direkt avveckla etableringsfriheten, och att New Public Management måste avvecklas. Sverige är unikt när det gäller att blanda ihop privatisering och valfrihet, såväl som privatisering och etableringsfrihet.

Managementteoretikerna är numera också kritiska till New Public Management. Den senaste trenden är det som kallas "värdebaserad vård". Modellen som drivs igenom på Nya Karolinska med stöd av konsulter från Boston Consulting Group har kritiserats hårt för att den nedvärderar behovs- och solidaritetsprinciperna och uppgraderar kostnadseffektivitetsprincipen (Järhult m fl, Läkartidningen; 2017:EFHM). I värdebaserad vård vill man mäta värdet av vårdinsatserna för patienten, medan NPM mäter vad personalen gör, vilka pinnar de prickar av. Men bristen med bägge systemen är ekonomistyrningen, att mätresultaten styr ersättningen till vårdenheterna. Med den typen av styrning kommer även den offentliga vården att vara lika skicklig som United Fruit på att frisera resultaten. Av bland annat det skälet föreslog en rapport från Svenska Läkaresällskapet 2014, "En Värdefull Vård – en hälso- och sjukvård med människan i centrum" att vården åter ska bli anslagsfinansierad och inte prestationsstyrd (Se www.sls.se.) Det är ett närmast osannolikt radikalt förslag och det är kanske ingen slump att Svenska Läkaresällskapet verkat lite tveksamt om hur förslaget ska föras vidare. <<

Nyliberal utbildningspolitik i Trumps Amerika

Vad kan Trumpadministrationens maktillträde betyda för det amerikanska skolväsendet? **Mattias Börjesson** skärskådar ett område som hamnat i medial skugga.

Valet av Donald Trump till amerikansk president har enligt många borgerliga bedömare inneburit ett brott med några av den nyliberala ortodoxins grundsatser, som internationell frihandel och utlokalisering av produktion till låglöneländer. Efter Trumps första tre månader som president finns det inte mycket som tyder på att han kommer fullfölja den protektionistiska ekonomiska politik som utlovades under valkampanjen. Men oavsett om Trumps politik skulle leda till ett brott med frihandelspolitiken, råder ingen tvekan om att hans politik innebär en fullföljning av den nyliberala linjen när det handlar om skattesänkningar för de rika och privatisering av det offentliga skolväsendet. Gällande utbildningspolitiken har det aldrig ens på ett retoriskt plan funnits några tvivel om Trumps ambitioner. Såväl under valkampanjen som under sina första månader som president har Trump drivit en tydligt nyliberal linje med förslag om införande av ökad individuell frihet vid val av skola och offentlig finansiering av privata skolor (skolpengsystem). Trumps val av Betsy DeVos, anhängare och propagandist för privata skolval och vinstdrivande skolor, som utbildningsminister ger en klar signal om politikens inriktning. Från svensk utgångspunkt kanske dessa förslag inte framstår som särskilt radikala. Det handlar ju om mer eller mindre samma reformer som genomfördes i det svenska skolsystemet för över tjugo år sedan från slutet av 1980-talet och fram till mitten av 1990-talet. Men i en amerikansk kontext utgör faktiskt Trumps utbildningspolitik en kursomläggning i jämförelse med föregående presiden-

BILD. Väggmålning av "hanksy" på Orchard Street, NYC.

tadministrationer. Medan Sverige har varit ett nyliberalt föregångsland i utbildningspolitiken är skolan i USA, med vissa regionala undantag, fortfarande huvudsakligen en offentlig angelägenhet. Reformen i enskilda delstater och städer, som införandet av skolpengsystem och *Charter schools*, förändrar inte bilden av ett land där nyliberala reformförslag har haft svårt att vinna nationellt stöd för en mer grundläggande förändring av det amerikanska skolsystemet som helhet.

Motkrafter

Det starka motståndet mot en privatisering av skolan i USA illustreras av att Betsy DeVos godkändes av Senaten med minsta möjliga marginal. För första gången i USA:s historia krävdes vicepresidentens utslagsröst för att en nominerad person skulle kunna ta sin plats i regeringen. I USA har lärarfacken varit en av de starkaste motståndarna mot en privatisering av skolan. Följaktligen har den politiska högern sedan 1990-talet demoniserat lärarkåren som överbetald, inkompetent och vänstervriden; och den offentliga skolan har beskrivits som i ett tillstånd av förfall. Trots att forskning återkommande har visat att lärare snarare är underbetalda i USA och att i princip samtliga gruppers utbildningsresultat förbättrats

kontinuerligt sedan 1960-talet och framåt, upprepas mantrat om en skola i kris. Självfallet präglas den amerikanska skolan i likhet med den svenska av en mängd problem. Dessa problem härrör huvudsakligen från den ojämlikhet som är en integrerad del av alla kapitalistiska samhällen. Högern vinner folkligt stöd för en konservativ utbildningspolitik genom att lyfta problem som folk upplever i skolan, exempelvis ordningsproblem eller en bristande utbildning. Frikopplade från sitt samhälleliga sammanhang kan problemen i skolan ge underlag för folkligt stöd för konservativ eller nyliberal utbildningspolitik, som erbjuder imaginära lösningar på dessa problem. Ironiskt nog banar en sådan beskrivning om en skola i kris väg för reformer som i realiteten förvärrar skolans problem.

Framtidsvy?

Intressant i sammanhanget är att föreställningen om "krisen i skolan" även kännetecknade den svenska utbildningspolitiska debatten under 1980-talet; en period som i jämförelse med skolkrisen under 2010-talet framstår som mycket framgångsrik med ett stort mått av likvärdighet och höga utbildningsresultat. Det är snarare 1980- och 1990-talets utbildningspolitiska reformer: införande av mark-

nadsstyrning som har lett till en verklig kris i den svenska skolan av minskad likvärdighet och fallande utbildningsresultat. En förändring av skolan i USA motsvarande den i Sverige, det vill säga införande av marknadsstyrning av skolan genom privata skolval och offentlig finansiering av privata skolor, kommer med största sannolikhet få samma negativa konsekvenser för den amerikanska skolan i form av ökad ojämlikhet och försämrade utbildningsresultat, som vi redan har observerat i Sverige. Eftersom ojämlikheten gällande inkomst och livschanser är långt mycket större i USA än i Sverige, kommer en sådan ökad ojämlikhet i det amerikanska skolsystemet bidra till att förvärra en redan skenande ökning av den i USA. De som skulle drabbas hårdast av en sådan utveckling är de grupper som redan har åderlåtits av 40 års nyliberalism, arbetarklassen i vid mening men framförallt den afroamerikanska underklass som redan på grund av rassegregationen får utbildning i undermåliga skolor. Det återstår att se i vilken utsträckning Trump och den amerikanska högern lyckas med sina ambitioner på utbildningspolitikens område. Det republikanska partiets kontroll av presidentposten, kongressen, samt en majoritet av guvernörsposter och delstatsparlament, skapar onekligen stora möjligheter för en radikal nyliberal omstrukturering av det amerikanska skolsystemet. Men det finns dock också starka motståndare till en sådan utveckling i det amerikanska samhället, politiskt medvetna lärarfack, en lång progressiv liberal tradition med den offentliga skolan som ideal samt ett stöd för den "egna" offentliga skolan i lokalsamhället. Utfallet av de närmaste årens skolpolitiska strider i USA kommer att ha avgörande betydelse för om landet likt Chile (där utdraget motstånd från studenter och lärarfack lyckades stoppa samma typ av reformer) vänder sig bort från visionen om ett privatiserat skolsystem eller om man i likhet med Sverige anammar en sådan skola. <<

ARTIKELFÖRFATTARE

Mattias Börjesson

är lektor i pedagogik med inriktning mot utbildningspolitik.

BILD. Afifa Aleiby, Demonstration, 1973.

Vilken väg för USA:s ”bakgårdspolitik”?

Historiskt sett har USA sett Latinamerika som sin egen bakgård, en region där man egenmäktigt ger sig själv rätten att interвенера och dominera. Runt millennieskiftet svepte dock en vänstervåg över regionen, vilken ifrågasatte den rådande relationen till den stora grannen norr. Hur reagerade USA under Bush och Obama på denna vänstervåg och vad kan vi räkna med för kursriktning under Trump? Vilken roll spelar andra imperialistmaktens – och då främst Kinas – vidgade intressen i området? **Rolf Bergkvist** ger en historisk bakgrund och positionsbild av det rådande läget.

Valet av Donald Trump till president i USA är ett uttryck för den kris som den nyliberala politiken befinner sig i; med sin öppna rasism, sexism, xenofobi, lögnaktighet, och högnationalistiska retorik har landet nu en extremt arbetarfientlig miljardär som högste politiker. Om han kan genomdriva sin offensiv mot landets lönearbetare beror i grunden på hur stort och kraftfullt motstånd som organiseras.

Förhållandet mellan USA-imperialismen och de Latinamerikanska länderna lyftes fram av Trump själv då han under valkampanjen förklarade att en jättelik mur ska byggas längs med hela den mexikanska gränsen och att alla handelsavtal ska rivas upp. Nu kommer knappast varken någon mur att byggas eller handelsavtal att brytas, men Trumps förhållningssätt ger ändå en bild av de problem som USA-imperialismen står inför.

För att bättre förstå den nuvarande situationen måste vi gå bakåt i tiden ett drygt tiotal år. I november 2005 – vid det historiska mötet i Mar del Plata – stoppades ALCA, det frihandelsavtal som USA:s storbolag ville ha för hela den amerikanska kontinenten. Bankerna och de stora USA-ägda bolagen önskade sig en fri marknad för kapitalrörelser och varor från Alaska ned till Eldslandet. Presidenterna i bland annat Brasilien, Argentina, Venezuela och Bolivia tackade bestämt nej till erbjudandet – och de hade ett brett folkligt stöd för detta avvisande.

ARTIKELFÖRFATTARE

Rolf Bergkvist

är Latinamerikakännare och har i ett flertal artiklar i Röda rummet det senaste årtiondet analyserat utvecklingen i Latinamerika.

Den nyliberala politik som i Latinamerika inleddes redan efter militärkuppen i Chile 1973 – med utförsäljning av statliga företag, avregleringar, skattesänkningar för de rika, etc. – gav upphov till försämrade levnadsförhållanden för miljoner människor. Det var människor som under 00-talets första år gick ut i massiva protester, ibland i regelrätta folkliga uppror, vilka fällde en rad nyliberala regeringar. Men upproren i Latinamerika fällde inte bara de egna nyliberala regeringarna, de försvarade även möjligheterna för USA att fortsätta sin imperialistiska politik som tidigare.

ALCA

För att förstå omfattningen av denna folkliga seger över USA-imperialismen är det bör man komma ihåg att ALCA var det första storstilade projektet för hela regionen sedan den så kallade framstegsalliansen presenterades vid konferensen i Punta del Este 1961. Den gången handlade det om att förhindra att Kubas revolutionära exempel skulle spridas över resten av kontinenten. Drygt 40 år senare handlade ALCA snarare om att svara på den nya internationella situation som uppstått. Kapitalismens återupprättande i Ryssland och Kina från början av 1990-talet innebar ett förändrat världsläge som bidrog till att skärpa konkurrensen mellan de imperialistiska blocken. För USA-imperialismen var ALCA ett initiativ för att försvara sina storbolag och banker i den nya konkurrensen på världsmarknaden och reorganisera dominansen över Latinamerika. Redan i början av 1990-talet hade ett frihandelsområde, NAFTA, skapats i Nordamerika mellan Kanada, USA och Mexiko.

Nederlaget för ALCA lämnade under en tid USA utan något klart projekt i regionen. Detta gjorde det möjligt för de regeringar i Latinamerika som kommit till makten efter protesterna mot den nyliberala politiken att skapa nya regionala

organisationer (UNASUR, CELAC) som helt exkluderade USA (och Kanada). De radikalare regeringarna gick också ett steg längre med initiativ för ett solidariskt handelsutbyte (ALBA, Petrocarib), en ny regional utvecklingsbank (Ban-sur), samt alternativa medier (Telesur) för att bryta USAs monopolställning när det gäller nyhetsförmedling.

Men nederlaget för ALCA innebar naturligtvis inte att USA-imperialismen slutade att ingripa i regionen. Efter 1980-talets brutala krig mot sandinisternas Nicaragua och upproren i El Salvador och Guatemala blev Colombia det land som kom att få det största militära stödet i syfte att krossa dels gerillagrupperna FARC och ELN men också landets radikala folkrörelser. Ingredienserna var utbildning av militära trupper på baser i USA, mer än 2000 militära rådgivare på plats i Colombia, vapen och – kanske viktigast – flyg- och signalspaning för att lokalisera gerillaenheterna och deras ledare. USA har de senaste tio åren pumpat in militärt stöd för över sex miljarder dollar – mer än till något annat land i regionen. Nämnas kan också att mellan 2001 och 2010 mördades över 1000 fackföreningsledare i Colombia. Då Donald Trump i samband med den colombianske presidentens USA-besök i mitten av maj i år pratade om det långa samarbetet mellan de båda ländernas regeringar som en förutsättning för att ”fixa” Venezuela fanns det en grund för detta ordval. Vid flera tillfällen efter att Hugo Chavez valts till president avslöjades det komplotter där venezuelanska högerterrorister haft ett nära samarbete med colombianska militärer – och i samband med den misslyckade statskuppen 2002 hade USA (liksom i dagens konflikt) ett finger med i spelet.

Statsk uppsstöd

Vid sidan av den militära insatsen i Colombia gick ett diskret amerikanskt materiellt stöd till de militärer och po-

litiker som genomförde statskupperna i Honduras 2009, Paraguay 2012 och Brasilien 2016. I samtliga tre fall avsattes folkvalda presidenter i ”konstitutionella kupper” där de nya (icke-valda) högerregimerna omedelbart erkändes av Obamas regering.

Parallellt med den militära insatsen i Colombia fortsatte USA arbeta för att få till stånd nya frihandelsavtal. Under senare delen av 00-talet blev ett avtal klart med de små, centralamerikanska länderna och Dominikanska republiken. Därefter har bilaterala förhandlingar förts med de nyliberala regeringarna i Colombia, Peru och Chile. Dessa tre, plus Mexiko, har senare bildat en ”Stillahavs-allians”, som en nyliberal motpol till ALBA (som innefattar Venezuela, Kuba, Bolivia, Ecuador, Nicaragua, Dominica, Saint Vincent och Grenadinerna samt Antigua och Barbuda) och Mercosur (som domineras av Brasilien och där även Argentina, Uruguay, Paraguay och Venezuela ingår). Med högerpolitikern Macris seger i det argentinska presidentvalet 2015 och kuppen som avsatte den folkvalda Dilma Rousseff i Brasilien såg USA:s regering under Obamas styre en ny möjlighet till ett frihandelsområde i Stilla havet, som även skulle utsträckas till Asien, ett frihandelsområde som president Trump sagt nej till. Det behöver kanske inte tilläggas att medan Macri och den nyliberala genomkorruppte president Temer i Brasilien hälsats med glädje av USAs regering (Obama själv gjorde det första statsbesöket i Argentina sedan 1997 efter Macris valseger) har Venezuelas regering offentligt klassats som ett säkerhetsshot mot USA.

Under presidentvalskampanjen gjorde Donald Trump med öppen rasism stort väsen och av ”vallöftet” om att bygga en mur mot Mexiko. Det som är mindre känt är att även Barack Obama under sin tid förstärkte ”muren” gentemot Mexiko, men med mindre rasistiska

Problemet för Trump är att hans högnationalistiska, protektionistiska "Amerika först"-retorik inte nödvändigtvis gynnar just de egna imperialistiska koncernerna. Bankdirektörernas och storföretagens kandidat till presidentposten var trots allt Hillary Clinton.

argument. Förevändningen då var det upptrappade våldet mellan knarkkartellerna i Mexiko. Redan 24 mars 2009 annonserade regeringen att 100 federala poliser skulle skickas till gränsen för att stoppa vapenflödet från USA till kartellerna. En vecka senare meddelade "US Homeland Security Secretary" Janet Napolitano att mer än 400 miljoner dollar skulle avsättas för ökad teknisk övervakning av gränsområdet. Samma dag anslog senaten ytterligare 550 miljoner dollar för att placera ett par tusen poliser från olika federala myndigheter vid gränsen.

Trump's väg

Var vilken politik kommer då Trump att föra mot Latinamerika? Det är aldrig enkelt att förutsäga framtiden och med Donald Trump som president blir det knappast enklare. Flera psykologer i USA har ju även offentligt påstått att han är psykiskt sjuk och av den anledningen inte borde få vara president. Jag kan naturligtvis inte avgöra hur sjuk (eller frisk) Trump är. Och det är heller inte så intressant. Det är inte nödvändigt att vara intelligent eller mentalt frisk för att vara president i USA. De delarna ingår inte i kravspecifikationen. Däremot måste den person som innehar posten i handling företräda den sociala klass som har makten i USA. Barack Obama liksom Hillary Clinton är i högsta grad sådana personer; att understödja de privatägda finansbolagen med obegränsade statliga resurser under krisåren 2008–2009 och framåt var aldrig något problem för någon av dem. Under samma tid fick en majoritet av den lönearbetande befolkningen betala krisen med försämrad levnadsstandard. Det är missnöjet med den politiken som Trump appellerade till med sin hatretorik under valkampanjen. Valet av Donald Trump åskådliggör till viss del bilden av den återvändsgränd som den nyliberala politiken hamnat i – i USA liksom i Europa. Allt skulle ju bli så bra med avregleringarna, privatiseringarna och skattesänkningar. Men efter nästan 40 år av oavbruten nyliberal politik saknar den idag trovärdighet för breda grupper i samhället. Det utlovade guldet la de rikaste egenmäktigt beslag på medan vi andra fick nöja oss med grovkornig sand. Miljardären Trumps svar för att rädda det kapitalistiska systemet från grundläggande förändringar blir att splittra den klass som med sin gemensamma handling skulle kunna gå i spetsen för en radikal förändring. Vita lönearbetare ska se arbetare med annan etnisk bakgrund som hot eller problem, män ställs mot kvinnor, människors skilda sexuella preferenser eller religiösa/ickereligiösa tro blir det som sätts i förgrunden. Enighet mellan lönearbetare (inklusive de som ser sig själva som medelklass) ska förhindras.

Allt detta kan den härskande klassen – mer eller mindre entusiastiskt – acceptera. En uppsplittrad, "privatiserad" klass av lönearbetare gör det lättare att ytterligare pressa reallöner och höja bankernas och storbolagens vinstnivå. Men de politiska besluten på presidentnivå får inte påverka "affärerna" negativt. Om de gör det – eller riskerar att göra det – kommer Donald Trump att avsättas utifrån någon typ av legal anklagelse.

Problemet för Trump är att hans högnationalistiska, protektionistiska "Amerika först"-retorik inte nödvändigtvis gynnar just de egna imperialistiska koncernerna. Bankdirektörernas och storföretagens kandidat till presidentposten var trots allt Hillary Clinton. Det var hon som stod för den nyliberala (och orättvisa) frihandel som de vill ha.

Det finns en materiell grund för detta. Mer än 30 procent av all handel i dagens kapitalistiska värld är en handel inom de egna privatägda företagskoncernerna. Det gäller i högsta grad för de handels- och produktionsföretag som har sina huvudkontor i USA; deras produktionskedjor är globala i sin utsträckning och dessa är inte helt enkla att bryta. Den mexikanska ekonomin är till sin struktur helt integrerad med USAs och Kanadas. 80 procent av Mexikos export går till USA. Åt andra hållet är nästan 3,5 miljoner arbeten i USA beroende av exporten till de båda länderna. Det betyder att det "handelskrig" som det ibland spekulerats om blir svårt för Trump att genomföra. Troligare är att vi kommer att få bilaterala omförhandlingar för att få till stånd handelsavtal som bättre ska gynna USA:s koncerner och minska den negativa handelsbalans landet har. Nafta är här ett tydligt exempel. Under valkampanjen bullrade Trump mycket och ofta om att han skulle bryta avtalet med Kanada och Mexiko – efter valet har budskapet däremot varit att avtalet ska revideras och omförhandlas.

Ett annat problem för Donald Trumps "mur"-retorik är de förändrade förhållandena på världsmarknaden. De folkliga uppror och protester som gjorde en annan politik möjlig fick också andra ekonomiska konsekvenser. Kapital med andra källor än de imperialistiska länderna i Nordamerika och Västeuropa har de senaste 15 åren strömmat in i Latinamerika. Kinesiska lån och investeringar har varit mest tydliga, men även ryska och indiska företag (ibland statliga) har investerat. En högnationalistisk protektionism som försvårar handeln mellan USA och Latinamerika för att "göra Amerika stort igen" kan medföra att dessa får lättare att utöka sina marknadsandelar. Det betyder också att till och med de hö-

gerregeringar som nu styr i regionens södra delar – och som Obama/Clinton såg som allierade – kan komma att utöka sin handel och sitt beroende av Kina och Ryssland (och den europeiska imperialismen). Det har redan funnits tendenser till detta.

"Trump reser murar medan Kina bygger broar", heter det idag bland en del finansiella placerare. Det var knappast en tillfällighet att den kinesiske presidenten Xi Jinping gjorde en rundresa till Peru, Ecuador och Chile samt passade på att delta vid begravningen av Fidel Castro i Kuba bara några dagar efter presidentvalet i USA. Inte heller att både Kina och Ryssland går in med ekonomiskt och diplomatiskt stöd till Venezuela i den pågående konflikten mellan regeringen och den USA-stödda oppositionen. Det är tydliga uttryck för den asiatiska stormaktens, och i mindre utsträckning, Rysslands, vilja att försvara och utöka de investeringar det egna landets kapitalister gjort det senaste årtiondet på det som USA-imperialismens företrädare tidigare alltid betraktat som sin egen "bakgård".

Framtidsscenario

Men det som på nytt skulle kunna förändra situationen till fördel för Latinamerikas fattiga befolkningens är samma typ av folkliga mobiliseringar som vi såg för 15–20 år sedan. Det är – trots de senaste årens bakslag – inte en omöjlighet. De senaste månaderna har vi sett omfattande strejker och demonstrationer mot USA-imperialismens allierade presidenter i Brasilien och Argentina. I Brasilien är ett av de samlande kraven att den korrupte kuppresidenten Temer omedelbart ska avgå och nyval hållas. Ofta ställs samtidigt kravet att "alla måste bort" – hela den politiska och ekonomiska eliten måste ersättas! Den framgångsrika generalstrejk, som nyligen genomfördes, är ett tecken på att den striden långt ifrån är avgjord. I grannlandet Argentina har framförallt offentligtanställda, med lärarfacken i första ledet, gått ut i en omfattande försvarskamp mot de nyliberala nedskärningar Macris regering inlett.

Även i USA har vi sett folkliga protester mot Trumps rasism och sexism. Demonstrationer på landets flygplatser mot hans försök att stoppa människor från länder med islamsk tro liksom stora kvinnodemonstrationer runt om i landet. På samma sätt som i Latinamerika är det bara denna självständiga folkliga mobilisering och organisering som på sikt skulle kunna utgöra grunden för ett verkligt politiskt alternativ, ett alternativ som inte begränsas till att ersätta den protektionistiske Donald Trump med den nyliberala Hillary Clinton. <<

Ofullbordat försök

I över ett decennium har utvecklingen i Venezuela varit ett återkommande tema i *Röda rummet*. I en rad artiklar har vi belyst den spännande process som Hugo Chávez kom att benämna som "Socialism för det 21:a århundradet".

Den bolivarianska revolutionen gick för långt för kapitalismen men inte tillräckligt långt för socialism. Den slutsatsen drar **Daniel Finn** i denna analys som rekapitulerar skeendena som lett fram till den djupa kris som det rådande samhällsbygget i Venezuela nu befinner sig i.

Det kan inte råda några tvivel om att Venezuela går igenom en djup kris. En grupp socialister i landet, som försvarar arvet efter Hugo Chávez, målar upp en dystert bild av vardagslivet där:

Det behövs nästan 19 miljarder för att täcka behovet av basförnödenheter. Till det kan vi lägga inflationen, som sägs vara den högsta i världen, de oändliga köerna som beror på brist orsakad av hamstring, spekulation och låg produktivitet inom jordbruket och industrin. Detta tillsammans med polisens och den militära personalens övergrepp, tragedierna med sjuka som inte kan få tag i mediciner, korruption som försiggår ostraffat, krisen inom elektricitetssektorn och den organiserade brottsligheten, skapar en situation av aldrig tidigare skådat socialt, politiskt och ekonomiskt kaos i Venezuela.

Regeringen Nicolás Maduros misslyckande med att upprätthålla folkets levnadsstandard har möjliggjort för högeroppositionen att ta kontrollen över Venezuelas nationalförsamling, något som lett till ett dödläge mellan den verkställande och den lagstiftande makten, en situation som måste lösas på ett eller annat sätt.

Detaljerna vad gäller krisen i Venezuela har skildrats tillräckligt på andra ställen. Men det man inte gripit sig an i lika hög grad är frågan vad krisen betyder för den internationella vänstern som tidigare närde stora förhoppningar angående den bolivarianska revolutionen.

ARTIKELFÖRFATTARE
Daniel Finn

är vice-redaktör för den engelska tidskriften *New Left Review*.

FOTO: DAVID HERNANDEZ @FLICKR CC BY-SA 2.0

Att fokusera rätt

Det går inte att vidta någon ärlig genomgång om vad som gick fel i Venezuela utan att börja med att förstå vad chavismen gjorde rätt.

Det experiment som Hugo Chávez inledde efter att han, utifrån ett blygsamt socialt reformprogram, hade blivit president 1999 hamnade gradvis i den internationella vänsterns blickfång. Richard Gott gjorde ett tidigt försök att ta sig an fenomenet i sin biografi om den venezuelanske ledaren. Hans bok fick ett föraktfullt bemötande i *The Guardian* av en redaktör på *Buenos Aires Herald*, som hävdade att Latinamerika behövde "färre Messias och fler vanliga män och kvinnor med goda vitsord vad gäller att sköta ekonomin." Det var den rådande uppfattningen i början av 2000-talet, trots antiglobaliseringsrörelsens alla ansträngningar. Alla de grundläggande frågorna om hur

en ekonomi skulle skötas hade redan lösts av Internationella valutafondens och Världsbankens standardrecept, så det enda en kompetent makthavare behövde var tillräckliga ledaregenskaper.

Den misslyckade kuppen mot Chávez 2002 stegrade intresset för Venezuela, och det gjorde också hans seger 2004 i en folkomröstning där hans vidare maktinnehav ställdes i fråga. När han omvaldes 2006 var det uppenbart för de flesta observatörer att något extraordinärt var på väg att ske, med avgörande konsekvenser för regionen, om inte för världen.

Utvecklingen på andra håll i Latinamerika bidrog till att befästa denna uppfattning, från installationen av Luiz Inácio Lula da Silva ("Lula") som Brasiliens president 2003 till de upprepade protesterna i Bolivia som till sist förde Evo Morales och hans Rörelse för socialism till makten. Journalis-

ter i ledande media började tala om en "Rosa våg" som slukade regionen – med en hel del vända talade de om en "bortglömd kontinent" där en förnuftig ekonomisk politik hade givit efter för en hejdlös populism.

För dessa kommentatorer var det förbryllande att någon i Venezuela kunde anse att Hugo Chávez var en person som drog till sig positivt intresse. Tanken att han skulle kunna ha en spirande skara anhängare i Europa eller USA föreföll dem komplett vansinnig. Den enda förklaring de kunde tänka sig var en dåraktig begeistring över Chávez' tal där han rasade mot Bush-administrationen – som hans uppvisning i FN 2006, där han viftade med ett exemplar av Noam Chomskys *Hegemony or Survival* [Hegemoni eller överlevnad] och lekfullt talade om den amerikanska presidenten som djävulen.

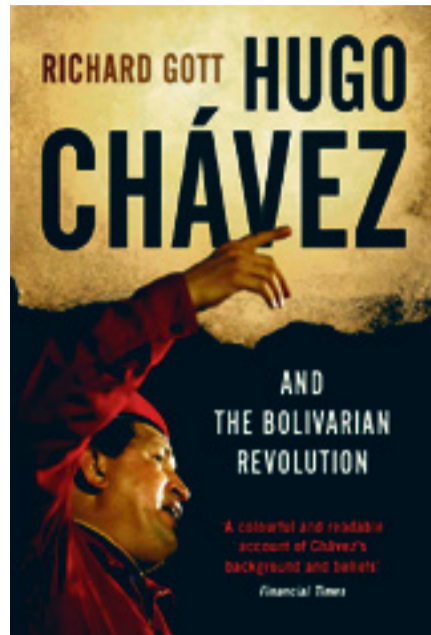
Chavismen vid makten

Men om det hade räckt med haranger mot Bush och Cheney för att få beundrare, så skulle Mahmoud Ahmadinejad ha blivit väldigt populär. I själva verket spelade det verbala häcklande som Chávez stundtals hängav sig åt bara en liten roll för hans popularitet. Det var hans regerings meritlista på den inhemska scenen som verkligen betydde något. När den chavistiska regeringen väl hade avstyrat högeroppositionens tidiga försök till ekonomiskt sabotage, gick den i spetsen för att drastiskt minska fattigdomen och tog viktiga initiativ när det gällde sjukvård och utbildning vilket förbättrade miljontals invånares liv.

De sociala utgifterna ökade från 8,2 procent av BNP 1998 till 13,6 procent åtta år senare. Fattigdomen föll från 55 procent 2003 till strax över 30 procent 2006. När Chávez först kom till makten fanns det knappt 1.600 primärvårdsläkare för en befolkning på 23,4 miljoner. När han inledde sin andra presidentperiod fanns det nästan 20.000 till en befolkning på 27 miljoner. Mer än en miljon människor hade skrivit in sig i läskunnighetsprogram för vuxna. De stigande oljepriserna gjorde givetvis detta arbete lättare – men chavismens mest högröstade kritiker ignorerade helt och hållet dessa framsteg.

Utöver dessa reformer omvandlade Chávez' regering Venezuelas politiska system och gjorde det öppnare och mer demokratiskt. Chávez ärvde en politisk kultur som kännetecknades av våld, korruption och ett nästan totalt främlingskap mellan medborgarna och dess företrädare. Det avgörande ögonblicket under den period som föregick hans väg till makten var vågen av protester 1989. Den nyvalde presidenten Carlos Andrés Pérez svek sitt löfte att bryta med det åtstramningsprogram som den Internationella valutafonden hade ålagt honom att genomföra, genomdrev stora nedskärningar av de offentliga utgifterna och skickade sedan armén för att ta itu med de våldsamma protesterna i Caracas och andra städer. Det exakta antalet offer är fortfarande okänt – många av de som dödades begravdes i massgravar – men den verkliga siffran kan ha varit så hög som 3.000. Denna massaker förbigicks med tystnad av "expertkommentatorer" som påstod att det var under Chávez som landets politiska liv fick en ny sorts hätskhet och vände människor mot varandra.

När Chávez hade inlett sin andra presidentperiod kunde hans regering ta åt sig äran av en anmärkningsvärd strömkantring, som Julia Buxton beskrev:

RICHARD GOTT
Hugo Chavez and the Bolivarian Revolution

Verso Books, 2011

Enligt Latinobarometros opinionsundersökning ökade andelen venezuelaner som var nöjda med sitt politiska system från 32 procent 1998 till mer än 57 procent, och venezuelaner är mer politiskt aktiva än medborgarna i något annat undersökt land – 47 procent diskuterar regelbundet politik (mot ett genomsnitt i regionen på 26 procent) medan 25 procent är aktiva i ett politiskt parti (gentemot regionens genomsnitt på 9 procent). Femtiosex procent anser att valen i landet är "rena", (regionens genomsnitt 41 procent) och tillsammans med uruguayaner har venezuelaner störst förtroende för val som det mest effektiva sättet att gynna förändringar i landet (båda 71 procent, jämfört med 57 procent för hela Latinamerika).

En ny konstitution gav medborgarna större utrymme att hålla sina förtroendevalda ansvariga genom rätten att återkalla alla offentliga befattningshavare (oppositionspartierna utnyttjade detta med den för dem misslyckade folkomröstningen 2004).

Och detta uppnåddes trots högeroppositionens ständiga försök att störta Venezuelas valda regering med våld och ersätta den med en Pinochetliknande diktatur. Trots sina goda relationer till Fidel Castro försökte inte Chávez efterlikna Kubas politiska system, och han visade mycket större överseende med kuppmaakarna än vad som kunde ha förväntats från någon regering i Västeuropa eller Nordamerika. Det är inte detsamma som att påstå att chavismen uppvisade en skinande sköld vad gäller demokratiska rättigheter: det fanns förvisso en rättmätig grund till kritik. I synnerhet reformerades inte de bedrägliga förhållandena i Ve-

nezuelas fängelser särskilt mycket, och polismakten hade problematiska relationer till invånarna i städernas slumkvarter. Men utifrån den måttstock som gäller i andra länder i Nord- och Sydamerika betyder inget av detta att Venezuela inte kan betraktas som en demokratisk stat.

Andra kritiker tog helt enkelt inte hänsyn till det våldsamma motstånd som Chávez hade mött från högeroppositionen ända från det att hans regering tillträdde. Än en gång fick den historiska minnesförlusten tjäna sin roll. Faran för en våldsam kontrarevolution och behovet att vidta beslutsamma åtgärder för att undvika denna fara uteslöts i de flesta liberala analyserna, som om det inte har funnits en lång och hemsk historia av demokratiskt valda vänsterregeringar som störtats av militärkupper i Latinamerika.

Hur man ska hålla vargarna borta utan att själv bli en varg – det har alltid varit en av de grundläggande frågorna för regeringar som strävar mot radikala förändringar. Istället för att ta itu med detta dilemma föreskriver det liberala perspektivet underförstått att man ska vika sig för ett oförsonligt motstånd från konservativa krafter, även om det innebär att man inte utmanar allvarliga orättvisor. Det är en taktik som skulle ha blockerat Lincoln och Roosevelt i lika hög grad som Lenin eller Castro.

En kritisk chavism

Den bästa motvikten mot den gängse kritiken av Venezuela kom från intervjuer med aktivister i sociala rörelser, där förnuftiga, erfarna kämpar med brutal öppenhet diskuterade den bolivarianska revolutionens styrka och brister samt motsade bilden av en karismatisk, populistisk ledare som överlämnade generösa gåvor från staten till en massa av godtrogna anhängare. Det var den "kritiska chavismens" röst.

Den venezuelanska vänstern tvivlade inte på att Chávez' regering behövde uppbackning under sin kamp mot högeroppositionen och USA-imperialismen. Den tvivlade lika lite på att det chavistiska experimentet hade allvarliga brister som man behövde rätta till, om den skulle överleva på lång sikt: dess alltför stora förtröstan på Chávez' ledarskap, en maktfullkomlig, byråkratisk praktik inom den chavistiska rörelsen och en utbredd korruption bland statliga tjänstemän.

Samtidigt gick det inte att blunda för att Venezuelas president spelade en avgörande roll för att forma utvecklingen. En hel del av fascinationen för regimen handlade om att försöka lista

ut vad Chávez hade för mål i sinnet. Han hade kommit till makten genom att diffust framställa sig som en Tredje vägens ledare, i samma anda som Clinton eller Blair. Det var först när den traditionella venezuelanska eliten svarade med en fullständig opposition som Chávez agenda radikaliserades.

Som Mick McCaughan pekar på i sin studie av den tidiga chavismen, *The Battle of Venezuela* [Slaget om Venezuela], kom det avgörande ögonblicket 2001 när Chavez presenterade ett paket med 49 lagar. Även om reformerna i sig själva var milda så betecknade de "den punkt då affärsvärlden, media, oljeindustrin, kyrkan och andra inflytelserika sektorer kastade handsken och krävde att regeringen skulle vika ned sig eller möta ett totalt motstånd mot sitt fortsatta styre." För att slå tillbaka dessa försök till våldsam omstörtande verksamhet krävdes halvt revolutionära mobiliseringar.

Socialism för 21:a århundradet

Det var först under kampanjen inför 2006 års presidentval som Chávez förkunnade att målet för hans administration var socialismen – närmare bestämt "en socialism för det tjugoförsta århundradet". Som namnet antyder definierades den i motsättning till det tidigare seklets misslyckade experiment. I ett sent tal som försökte sammanfatta hans arv, *Golpe de Timón*, uppmanade Chávez sin publik att "komma ihåg Sovjetunionen, som är borta med vinden. I Sovjetunionen fanns aldrig någon demokrati ... en av de i grunden nya elementen med vår modell är dess demokratiska karaktär". Men det stod aldrig helt klart hur 21:a århundradets socialism skulle se ut. Allt som oftast rasade Chávez mot det kapitalistiska systemet och krävde att man på ett avgörande sätt skulle bryta med det, men ändå blev större delen av den venezuelanska ekonomin kvar i privata händer. Den statliga sektorn hade utvidgats och det fanns en del lovande experiment med arbetarsjälvstyrelse, men den gamla härskande klassen behöll en stor del av sina tillgångar, och en ny elit – den så kallade "bolibourgeoisien" – hade börjat att befästa sin ställning.

Tvetydigt arv

När Chávez blev dödligt sjuk efterlämnade han tre centrala problem som hans efterträdare var tvungna att handskas med. Det första var frågan om ledarskapet. Det var svårt att hitta en ersättare för Chávez, en man med ovanlig politisk begåvning och en extraordinär personlighet. Men Chávez sätt att hantera frågan, att utse Nicolás

Vi måste dra lärdomar från den bolivarianska revolutionens död. Men dessa lärdomar bör inte innefatta en större villighet att byta kurs – eller helt ge upp – inför trycket från den internationella kapitalismen.

Maduro att ta hans plats i rörelsens ledning, förstärkte bara chavismens toppstyrda tendenser. Julia Buxton har framkastat att en valprocess som hade tillåtit Venezuelas förenade socialistparti (PSUV) att välja mellan olika kandidater skulle ha stärkt chavismens bas och givit PSUV en välbehövlig energikick. Maduros prestationer vid makten gör det svårt att inte instämma i det.

På det ekonomiska området lämnade Chávez Venezuela mer beroende av oljeexport än någonsin. Under regeringens första år var det mycket tal om att göra ekonomin mer mångsidig och bygga upp en starkare tillverkningsbas, men dessa planer skuffades åt sidan när oljepriserna fortsatte att stiga. Det hade varit en anmärkningsvärd bedrift för vilken regering som helst att övervinna den så kallade ”nederländska sjukan”, när de stigande oljeintäkterna drog till sig billiga importvaror som konkurrerade ut Venezuelas industrier från hemmamarknaden. Men chavisterna förvärrade problemet genom att ta väldiga lån från länder som Kina, med antagandet att priserna sannolikt inte skulle sjunka så mycket. När botten gick ur marknaden drabbades Venezuela hårt.

Ekonomiskt krig?

Framförallt ärvde Maduro ett system för valutakurs och priskontroll som ursprungligen hade införts för att motverka oppositionens ekonomiska sabotage i början av 2000-talet, men som sedan länge hade blivit helt funktionsodugligt. Trots systemets förbryllande komplexitet var (och är) dess skadliga effekter tydliga nog. Alla som kunde få tag på dollar till regeringens officiella växlingskurs kunde sälja dem på svarta marknaden med ett enormt påslag. Samma drivkrafter kom att verka i frågan om mat, mediciner och andra basvaror. Sympatiskt inställda ekonomer som Mark Weisbrot hade under årtal pekat på systemets skadliga effekter – med allt högre grad av enträgenhet när den nedåtgående spiralen fortsatte – och krävt drastiska reformer, men problemet lämnades helt enkelt fortsätta växa utan åtgärder.

Maduro har skyllet krisen på oppositionen och anklagat den för att föra ”ekonomiskt krig” mot hans regering. Men det finns inget behov av att måla upp ett direkt politiskt motiv; det enda de olika aktörerna behövde göra var att följa marknadens drivkrafter så skulle resultatet bli en ekonomisk krasch.

Om något så pekar Venezuelas kris på det tvetydiga i ”en socialism för det

tjugoförsta århundradet”, som fann sig strandsatt i ett ingenmansland. Genom att driva igenom ett system för priskontroll, och samtidigt till största delen lämna produktionen och distributionen av varor i privata händer, gick den bolivarianska regeringen för långt för kapitalismen men inte tillräckligt långt för socialismen. Oljeprisernas kollaps skulle under alla omständigheter ha ställt Venezuela inför svåra prov, men underlåtenheten att reformera kontrollsystemet är ett allvarligt, självsvådligt misstag som mycket väl kan visa sig ödesdigert för hela processen.

Det är frestande att fråga sig hur Chávez skulle ha svarat på krisen om han hade levt några år till. Maduro har varit anmärkningsvärt passiv sedan han tog över. Han är uppenbart motvillig att ta tag i de brännande frågorna med nödvändiga reformer. Många observatörer tror att han är ovillig att utmana korrumperade egenintressen inom ”bolibourgeoisien”, som gör stora profiter på det nuvarande upplägget. Det är lätt att helt enkelt ställa Chávez’ förtjänster mot hans efterträdares svagheter: Maduro har dock ställts inför ett helt annat sammanhang och hans problem uppstod inte över en natt. Men det är svårt att tänka sig att Chávez skulle ha uppvisat samma försagdhet inför den uppenbara katastrofen.

God vänster, dålig vänster

Dagdrömmar över en hädangängen ledare för oss naturligtvis inte någonsans. Det är svårt att se hur dagens kris kan lösas på ett sätt som bevarar chavismens konstruktiva arv: framförallt de sociala programmen som gjorde så mycket för att förvandla de folkliga klassernas liv och den djupa känslan av tillhörighet som grep omkring sig i traditionellt uteslutna delar av befolkningen. Om Venezuela hade en normal opposition så kunde en tid utanför regeringen ha givit den chavistiska rörelsen en chans att återta sin inriktning och fundera över vad som gick fel. Men oppositionen är allt annat än ”normal”. Den domineras fortfarande av hämndgiriga galjonsfigurer från oligarkin och det går inte att lita på att Venezuelas högerblock kommer att visa någon respekt för demokratiska rättigheter om det återtar makten. Men när detta sker kanske PSUV:s ledning redan har raserat den bolivarianska revolutionens mest anslående framsteg.

När den Rosa vägen befann sig på sin höjdpunkt var det populärt att tala om en ”god och en dålig vänster”. Den goda vänstern – återhållsam, reformistisk, respektabel – antogs vara exemplifierad av Lulas Arbetarpartis (PT) regering i Brasilien. Den dåliga vänstern exemplifierades naturligtvis av Chávez. I viss mening var det alltid en förljugen och vilseledande tudelning. Lula har själv aldrig ansett den vara giltig; den brasilianske presidenten bibehöll goda relationer till Chávez och stödde hans återvalskampanj 2012 (till stort förtret för journalister som hade försökt framställa högeroppositionens kandidat som ”Venezuelas Lula”). Men det fanns helt klart en skillnad i PT:s taktik vid makten: försiktigare och mer präglad av samförstånd, mindre benägen att riskera en frontalkrock med den brasilianska oligarkin.

Det är därför slående att båda experimenten har nått vägs ände nästan exakt samtidigt: den brasilianska högern gjort sig av med Dilma Rousseff med en parlamentarisk kupp medan hennes regering kämpade för att ta itu med en djup lågkonjunktur. Korruptionen var bara en förevändning för högerns kupp, men ingen kan betvivla att PT hade kommit långt från sina ursprungliga mål. De parallella kriserna visar hur mycket Latinamerikas reformistiska regeringar hade att tacka den långvariga uppgången för varupriserna, som tillfälligt vände den globala ekonomiska balansen till deras fördel. Den större återhållsamheten vid makten har inte skyddat den brasilianska vänstern från slutet på denna uppgång.

Om Venezuela och Brasilien symboliserade två olika reformvägar under den globaliserade eran, så representerade den Afrikanska nationalkongressens (ANC) regering ett tredje: en fullständig kapitulation inför nyliberalismen. Denna kapitulation hyllades som ett gott exempel på sunt förnuft av samma ortodoxi som förtalade Chávez och behandlade Lula överlägset. ANC:s politik lämnade apartheidtidens ekonomiska strukturer helt intakta, den åtföljdes av hejdlös korruption inom de härskande kretsarna och krävde en hel del förtryck för att hålla de sociala protesterna i schack. Ingen kan på allvar påstå att detta är ett bättre resultat än utfallet i Brasilien eller Venezuela.

Vi måste dra lärdomar från den bolivarianska revolutionens död. Men dessa lärdomar bör inte innefatta en större villighet att byta kurs – eller helt ge upp – inför trycket från den internationella kapitalismen. <<

Ur *Jacobin Magazine* nr 25, 22 maj 2017.
Översättning från engelska: Göran Källqvist.

Ur *Jacobin Magazine* nr 25, 22 maj 2017.
Översättning från engelska: Göran Källqvist.

The mask of anarchy (1819)

And that slaughter to the Nation
Shall steam up like inspiration,
Eloquent, oracular;
A volcano heard afar.

'And these words shall then become
Like Oppression's thundered doom
Ringing through each heart and brain.
Heard again—again—again—

'Rise like Lions after slumber
In unvanquishable number—
Shake your chains to earth like dew
Which in sleep had fallen on you—
Ye are many—they are few.

Percy Bysshe Shelley

Steam up = ung. Stiga upp
Eloquent = Vältalig
Afar = Långt bort
Unvanquishable = Oövervinnelig
Dew = Dagg
Ye = Ni

Dikten *Anarkins mask*, ur vilken vi här återger de tre sista verserna, skrevs av poeten Percy Shelley med anledning av Peterloo massakern 1819 och är en de mest berömda politiska dikterna på engelska. Massakern skedde i Manchester när arbetarrörelsen var i sin linda. Regeringstrupper attackerade en stor manifestation för ökad demokrati där 18 personer dödades och 700 skadades. Dikten finns ännu inte översatt till svenska. Den sista versen citerades av Jeremy Corbyn på valkampanjens sista stormöte.